

MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA

INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

PROGRAM NAUCZANIA
OŚMIOKLASOWEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

HISTORIA

KLASY V—VIII

WARSZAWA 1974

WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

PL
Z-2
(2,74)

MINISTERIUM FÜR ERZIEHUNG UND BILDUNG
Institut für Lehrprogramme

LEHRPROGRAMM
FÜR DIE ACHTKLASSIGE VOLKSSCHULE

"G E S C H I C H T E"

5. - 8. Klasse

Warschau, 1974

Schul und Pädagogischer Verlag

Georg-Eckert-Institut BS78

1 064 939 5

MINISTERSTWO OŚWIATY i WYCHOWANIA
INSTITUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH

PROGRAM NAUCZANIA
OŚMIOKLASOWEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

HISTORIA

KLASY V—VIII

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

24622

WARSZAWA 1974
WYDAWNICTWA SZKOLNE i PEDAGOGICZNE

Program nauczania historii w szkole podstawowej zatwierdzony decyzją Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 czerwca 1970 r. (Nr PR1-4110-Hist. 6/70) wchodzi w życie z dniem 1 września 1970 r. i obowiązuje zamiast programu tego przedmiotu ogłoszonego w tomie pt. „Program nauczania szkoły podstawowej klasy I—VIII (Tymczasowy) str. 264 — 306, oraz w broszurze pt. jak wyżej — „Historia”, PZWS 1963 r.

Program opracował zespół redakcyjny Komisji do Spraw Programów i Podręczników w składzie: prof. dr Janusz Tazbir (przewodniczący), prof. dr Jarema Maciszewski (wiceprzewodniczący), dr Andrzej Leszek Szcześniak (sekretarz), prof. dr Marian Marek Drozdowski, doc. dr hab. Jerzy Kolendo, dr Czesław Szybka, prof. dr Marian Wojciechowski, prof. dr Benedykt Zientara — na podstawie projektów przygotowanych przez ośrodki naukowo-pedagogiczne w Krakowie — pod przewodnictwem prof. dr Tadeusza Słowikowskiego, w Poznaniu — pod przewodnictwem prof. dr Jerzego Topolskiego, w Warszawie — pod przewodnictwem prof. dr Zbigniewa Wójcika.

WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE
WARSZAWA 1974

Wydanie drugie. Nakład 16000+160 egz. Ark.: druk. 3,25, wyd. 3,30. Oddano do składania 31.VII 1974 r. Podpisano do druku 10.X. 1974 r. Druk ukończono w październiku 1974 r.

Papier druk. sat. kl. V, 70 g, 61 × 86

Zam. 1765/833

Cena zł. 10.—

N-8/297

WSiP — Zakłady Graficzne w Bydgoszczy, ul. Jagiellońska 1

PL
Z-2(2174)

UWAGI WSTĘPNE

Zadaniem historii jako przedmiotu nauczania w szkole podstawowej jest:

— zaznajomienie uczniów z dziejami Polski i z wybranymi elementami historii powszechnej, z najwybitniejszymi osiągnięciami naszego narodu i ludzkości w dziedzinie nauki i kultury;

— zaznajomienie z elementami rozwoju środków produkcji i stosunków społecznych; zapoznanie z dziejami walki klasowej na różnych etapach historycznych ze szczególnym podkreśleniem roli klasy robotniczej w walce o wyzwolenie społeczne;

— stopniowe doprowadzenie do zrozumienia zasadniczych zależności między poszczególnymi dziedzinami życia społecznego.

Poznając historię Polski na tle wybranych wydarzeń powszechnodziejowych uczniowie powinni zrozumieć przeszłość swego narodu, jego sukcesy i chlubne tradycje oraz przyczyny niepowodzeń i upadków. Nauczanie historii umożliwia budzenie uzasadnionej dumy z osiągnięć narodu polskiego na polu gospodarczym, społecznym i kulturalnym w różnych epokach oraz ukazanie we właściwym świetle roli i miejsca Polski w przeszłości i we współczesnym świecie.

Nauczanie historii zmierza do ugruntowania miłości Ojczyzny, związania młodzieży z postępowymi i rewolucyjnymi tradycjami, a także z aktualnymi osiągnięciami narodu polskiego w budownictwie socjalizmu; rozwija uczucia przyjaźni i szacunku dla innych narodów oraz poczucie solidarności z ludźmi walczącymi o społeczne i narodowe wyzwolenie.

MATERIAŁ NAUCZANIA

KLASA V

(2 godziny tygodniowo)

I. ŻYCIE LUDZI PIERWOTNYCH — (2 godz.)

Mieszkania i sposób życia ludzi w okresie najdawniejszym. Jaskinie, szałas, ziemianki; zbieractwo, myślistwo, rybołówstwo. Broń i narzędzia z kamienia łupanego, z kości, z rogu, z drewna. Koczowniczy tryb życia w poszukiwaniu mieszkań i żywności.

Osiadły tryb życia ludzi pierwotnych. Użytkowanie ognia. Doskonalenie narzędzi pracy i broni (siekiera, łuk, narzędzia z kamienia gładzonego). Oswajanie zwierząt. Początki uprawy zbóż. Wspólna gospodarka i równy podział zdobyczy i plonów.

II. STAROŻYTNY WSCHÓD — (5 godz.)

Państwa nad wielkimi rzekami. Egipt, Mezopotamia, Indie, Chiny. Doliny wielkich rzek. Ciepły klimat. Położenie geograficzne warunkujące zajęcia ludności.

Praca chłopca w dolinie Nilu. Prace rolnika nad uprawą zbóż. Prace irygacyjne.

Budowa piramidy dla faraona. Praca chłopów i niewolników przy budowie piramidy. Wierzenia Egipcjan. Balsamowanie ciał zmarłych.

Z karawaną kupiecką w Babilonie. Położenie na szlakach handlowych. Rozwój handlu. Miary i wagi. Matematyka — system sześćdziesiąty.

Pismo ludów Starożytnego Wschodu. Pismo hieroglificzne. Papirus. Pismo klinowe na tabliczkach glinianych. Pismo fenickie.

III. STAROŻYTNA GRECJA — (8 godz.)

Grecja i jej mieszkańcy. Warunki geograficzne. Ludność i jej zajęcia. Żegluga. Grecy kolonizują sąsiednie wyspy i wybrzeża.

Wśród bogów i bohaterów greckich. Wyobrażenie Greków o bogach. Mity greckie, np. mit o Dedalu i Ikarze lub Syzyfie czy Prometeuszu. Wojna trojańska.

Na stadionie w Olimpii. Igrzyska sportowe. Olimpiady.

Grecy bronią swej niepodległości. Bitwa pod Maratonem. Obrona Termopil. Bitwa morska pod Salaminą.

Ateńczycy rządzą swoim państwem. Na zgromadzeniu ludowym w Atenach. Demokracja ateńska.

U ateńskiego garniarza na Keramiku. Piękno ceramiki greckiej. Praca niewolników.

Przechadzka po Akropolu. Budowle na Akropolu. Dzieła Fidiasza. W greckim teatrze.

Podboje Aleksandra Macedońskiego. Wyprawa na Persję. Rozszerzanie się kultury greckiej na kraje Starożytnego Wschodu. Nowe ośrodki kultury po podbojach Aleksandra Macedońskiego (Aleksandria).

IV. STAROŻYTNY RZYM — (9 godz.)

Miasto na siedmiu wzgórzach. Italia, położenie geograficzne, mieszkańcy. Legenda o początkach Rzymu. Powstanie państwa rzymskiego.

Podboje Rzymu. Wojsko rzymskie. Ekspansja Rzymu na terenie Italii oraz w basenie Morza Śródziemnego. Rzym walczy z Hannibalem.

Ludy podbite i niewolnicy pracują na obywateli rzymskich. Wzysk prowincji. Wojny zaborcze źródłem niewolników. Położenie i praca niewolników.

Powstanie niewolników pod wodzą Spartakusa. Gładiatorzy. Przebieg powstania Spartakusa i jego upadek.

Na placach i ulicach Rzymu. Pałace i świątynie. Dzielnice

bogaczy i biedoty. Drogi, wodociągi, termy, amfiteatry, cyrki, kolumny i luki triumfalne.

Różne ludy i różne wierzenia religijne w cesarstwie rzymskim. Religia rzymska. Wierzenia religijne różnych ludów zamieszkujących państwo rzymskie.

Początki chrześcijaństwa. Powstanie chrześcijaństwa. Jego rozprzestrzenianie się na terenie państwa rzymskiego. Chrześcijaństwo religią panującą. System naszej rachuby czasu.

Na bursztynowym szlaku. Stosunki handlowe państwa rzymskiego z ziemiami polskimi.

Upadek państwa rzymskiego. Rozkład wewnętrzny. Najazdy barbarzyńców. Nowe państwa na gruzach Rzymu. Początki papiestwa.

V. EUROPA WE WCZESNYM ŚREDNIOWIECZU — (4 godz.)

Nowe państwa na zachodzie Europy. Powstanie cesarstwa niemieckiego i jego rola w Europie. Powstanie państwa francuskiego i angielskiego.

Nasi przodkowie Słowianie. Siedziby Słowian w starożytności. Wędrowki Słowian. Słowianie Zachodni, Wschodni i Południowi.

Jak żyli Słowianie. Wykopaliska dają nam poznać życie Słowian. Życie codzienne Słowian. Zajęcia ludności. Wierzenia.

Państwa słowiańskie. Pierwsze państwa słowiańskie. Początki państwa czeskiego. Ruś Kijowska.

VI. POCZĄTKI I UMOCNIE NIE PAŃSTWA POLSKIEGO — (11 godz.)

Plemiona polskie i ich siedziby. Rozmieszczenie plemion polskich, główne grody. Pierwsze organizacje państwowe.

Mieszko I, władca Polan przyjmuje chrzest w 966 r. Organizacja państwa Polan — Piastowie. Mieszko i jego drużyna. Chrzest Polski. Rola jednej religii w państwie.

Bolesław Chrobry przyjmuje Ottona III. Niemcy a Polska. Umocnienie państwa polskiego przez Bolesława Chrobrego. Zjazd w Gnieźnie w 1000 roku i jego znaczenie.

Chrobry zwycięża cesarza niemieckiego. Wojny z Niemcami (rola grodów) zakończone pokojem w Budziszynie. Koronacja Chrobrego (1025).

Bolesław Krzywousty broni niezależności Polski. Walka z najazdem niemieckim w obronie jedności i samodzielności państwa polskiego. Obrona Głogowa. Legenda o Psim Polu.

Bolesław Krzywousty walczy o Pomorze. Znaczenie Pomorza dla Polski. Zdobywanie grodów pomorskich. Księstwo zachodnio-pomorskie i jego chrystianizacja.

Życie ludzi na wsi za pierwszych Piastów. Zajęcia ludzi na wsi. Praca rolnika. Uzależnienie ludności chłopskiej. Powstawanie wielkich dóbr duchownych i świeckich.

Życie w grodzie i na podgrodziu. Gród jako ośrodek władzy. Wyodrębnienie się rzemiosła. Osady rzemieślników i kupców na podgrodziach. Targi.

Klasztory i zajęcia zakonników. Zakony i ich zadania. Szkoły klasztorne. Mnisi jako pionierzy rolnictwa i wyspecjalizowanych rzemiosł.

Wśród średniowiecznych rękopisów. Wygląd średniowiecznej książki. Praca nad jej powstaniem. Roczniki. Kroniki. Żywoty świętych.

Zwiedzamy budowle romańskie. Cechy stylu romańskiego. Znane zabytki romańskie w Polsce i w naszym regionie.

VII. POLSKA W OKRESIE ROZDROBNIENIA DZIELNICOWEGO — (8 godz.)

U Słowian między Odrą a Łabą. Niemcy zagarniają ziemie Słowian. Powstanie Marchii Brandenburskiej. Utrata przez Polskę Pomorza Zachodniego.

Polska dzielnicowa. Odrębność życia gospodarczego i separatyzm dzielnic popierany przez możnych. Testament Bolesława Krzywoustego (1138), seniorat i jego upadek. Główne dzielnice.

Krzyżacy tworzą państwo zakonne. Sprowadzenie i osiedlenie Krzyżaków na ziemiach polskich. Podbój Prus i utworzenie państwa krzyżackiego. Losy ludności pruskiej. Nowe państwo — niebezpieczeństwem dla Polski.

Bitwa pod Legnicą — 1241. Podbój Rusi przez Tatarów. Najazd Tatarów na Polskę. Bitwa pod Legnicą i jej znaczenie.

We wsi na prawie czynszowym. Kolonizacja niemiecka i prawo niemieckie. Zakładanie nowych wsi. Ulepszanie sposobów uprawy roli. Wzrost wydajności rolnictwa. Czynsze. Położenie chłopów.

Wygląd średniowiecznego miasta. Rozbudowa dawnych miast i zakładanie nowych według ustalonych planów. Fortyfikacja miast. Stare miasta naszego regionu.

W średniowiecznym Krakowie. U rzemieślników cechowych. U kupców w Sukiennicach. Na ratuszu.

Na zamku rycerskim. Zajęcia i rozrywki rycerzy. Obyczaje rycerskie: pasowanie na rycerza, turnieje. Herby.

VIII. ZJEDNOCZENIE I UMOCNIE NIE PAŃSTWA POLSKIEGO — (6 godz.)

Władysław Łokietek jednoczy Polskę. Księża, rycerze i chłopci pomagają Łokietkowi jednoczyć państwo. Bunt wójta Alberta. Koronacja — 1320.

Oderwanie Śląska od Polski. Niemieccy osadnicy na Śląsku i osłabienie więzi Śląska z resztą Polski. Polityczne rozbitcie Śląska. Podporządkowanie ksiąząt śląskich królom Czech. Bolko Świdnicki — ostatni niezależny książę śląski.

Walka Łokietka z Krzyżakami. Zabór Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków. Najazdy Krzyżaków na Wielkopolskę i Kujawy. Bitwa pod Płowcami — 1331.

Król Kazimierz Wielki dobrym gospodarzem. Spisanie i uporządkowanie praw. Budowa zamków obronnych. Rozkwit miast. Założenie uniwersytetu w Krakowie — 1364.

Polska kazimierzowska i jej sąsiedzi. Pokojowa polityka Kazimierza Wielkiego w stosunku do Czech i Krzyżaków. Przyłączenie Rusi Halickiej. Wzrost znaczenia Polski na terenie międzynarodowym. Zjazd monarchów w Krakowie.

Zwiedzamy budowle gotyckie. Cechy stylu gotyckiego. Znane zabytki gotyku w Polsce i w naszym regionie.

KLASA VI (2 godziny tygodniowo)

I. WZROST ZNACZENIA POLSKI W EUROPIE — (7 godz.)

Unia Polski z Litwą. Najazdy krzyżackie na Litwę. Układ w Krewie (1385). Jagiello królem Polski. Połączenie sił Litwy i Polski przeciw wspólnemu wrogowi.

Grunwald. Przygotowania do wielkiej wojny z Krzyżakami. Zwycięska bitwa pod Grunwaldem — 1410. Złamanie potęgi krzyżackiej.

W obronie pokoju i wolności narodów. Spór polsko-krzyżacki na soborze w Konstancji. Wystąpienie delegacji polskiej — Paweł Włodkowic.

Turcy w Europie. Podbój Słowian bałkańskich. Zagrożenie Węgier. Unia polsko-węgierska. Bitwa pod Warną i śmierć króla Władysława (1444). Upadek Konstantynopola.

Odzyskanie Pomorza Gdańskiego. Związek Pruski. Wojna 13-letnia. Pokój toruński — 1466. Hold wielkiego mistrza — uzależnienie Zakonu od Polski.

Rozwój gospodarczy Polski w XV wieku. Wzrost znaczenia Wisły jako drogi handlowej. Handel zbożem i drzewem. Rozwój Gdańska i handlu zagranicznego. Wzrost znaczenia szlachty.

Kultura w Polsce w XV wieku. Akademia Krakowska. Życie zakonów. Rzemiosło artystyczne. Wit Stwosz, Jan Długosz.

II. WIELKIE ODKRYCIA GEOGRAFICZNE I PODBOJE KOLONIALNE — (3 godz.)

Poszukiwanie nowych szlaków handlowych. Udoskonalenie środków żeglugi (kompas, siatki geograficzne, mapy żeglarskie). Wyobrażenie o Ziemi. Poszukiwanie nowych szlaków morskich do Indii.

Wielkie odkrycia geograficzne. Odkrycie Ameryki przez Krzysztofa Kolumba — 1492. Odkrycie drogi do Indii. Pierwsza podróż dookoła Ziemi (Magellan).

Skutki odkryć geograficznych. Podział zdobyczy kolonialnych między Hiszpanię i Portugalie. Wyzysk i eksterminacja ludności tubylczej. Skutki odkryć geograficznych dla innych krajów. Handel zamorski.

III. ODRODZENIE WE WŁOSZECH — (2 godz.)

Włochy w XV i XVI w. Rozkwit gospodarczy miast włoskich. Manufaktury. Powstanie bogatego mieszczaństwa i jego rola w życiu kulturalnym Włoch w XV i XVI w.

Nowa ideologia Odrodzenia i jej odbicie w sztuce.

Ośrodki; wielcy mistrzowie: Leonardo da Vinci, Michał Anioł, Bramante.

IV. REFORMACJA I KONTRREFORMACJA W EUROPIE — (2 godz.)

Reformacja w Niemczech. Wystąpienie Marcina Lutra — 1517. Wojna chłopska w Niemczech. (Tomasz Münzer). Reformacja w innych krajach.

Reakcja Kościoła katolickiego. Walka Kościoła o odzyskanie wpływów. Jezuici. Kontrreformacja.

V. POCZĄTKI NOWOŻYTNEJ NAUKI — (2 godz.)

Rozpowszechnienie się druku. Stary i nowy obraz świata. Epokowe znaczenie odkrycia Kopernika. Giordano Bruno. Galileusz. Walka o uniezależnienie wiedzy od teologii.

VI. „ZŁOTY WIEK” W POLSCE — (6 godz.)

Rzeczpospolita szlachecka. Hołd pruski — 1525. Unia lubelska — 1569. Rzeczpospolita szlachecka państwem wielonarodowościowym. Jej granice.

Gospodarka polska w XVI wieku. Powstanie folwarku pańszczyźnianego. Zboże polskie na rynkach europejskich. Ustawodawstwo antychłopskie. Górnictwo i hutnictwo.

Miasta i mieszczenie. Rozwój miast i rzemiosła. Stosunki społeczne i narodowościowe w miastach. Polityka antymieszczańska szlachty.

Ukształtowanie się ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej. Sejmiki i sejm walny. Szlachta wybiera króla.

Życie kulturalne w Polsce „złotego wieku”. Wawel Zygmuntoów. Szkoły. Drukarstwo. Literatura w języku polskim: Mikołaj Rej, Jan Kochanowski. Pisarstwo A. Frycza-Modrzewskiego. Kontakty naukowe z zagranicą.

Reformacja w Polsce. Tolerancja wyznaniowa. Arianie, ich poglądy społeczne i zasługi kulturalne; Raków. Inne szkoły różnowiercze. Wpływ reformacji na rozwój narodowej literatury i kultury.

VII. POLSKA NA SZLAKACH WSCHODNIEJ POLITYKI — (4 godz.)

Polska i Moskwa w XVI wieku. Dążenie państwa moskiewskiego do zjednoczenia ziem ruskich. Wojny Rosji z Polską występu-

jącą po stronie Litwy. Wojny o Inflanty. Reformy wojskowe Stefana Batorego.

Ekspansja magnaterii polskiej na wschód. Wojny z Rosją za panowania Zygmunta III Wazy i Władysława IV.

Powstanie na Ukrainie. Ucisk społeczny i narodowościowy na Ukrainie. Powstanie Bohdana Chmielnickiego. Ugoda w Perejasławiu. Połączenie się Ukrainy z Rosją. Pokój Grzymułtowskiego.

Wojny z Turcją. Zagrożenie Polski przez Turków (Cecora, Stanisław Żółkiewski). Chocim (1621). Odnowienie konfliktu polsko-tureckiego w II połowie XVII w. Zwycięstwo Sobieskiego pod Chocimiem. Odsiecz Wiednia — 1683.

VIII. SZWECJA I POLSKA W WALCE O PANOWANIE NAD MORZEM BAŁTYCKIM — (2 godz.)

Wojny ze Szwecją o Inflanty i ujście Wisły. Zwycięstwo pod Kircholmem (Karol Chodkiewicz). Rozwój floty wojennej. Bitwa pod Oliwą.

Najazd Szwedów na Polskę. Najazd wojsk szwedzkich. Bohaterska walka narodu polskiego; udział mas ludowych. Stefan Czarniecki. Pokój w Oliwie — 1660.

IX. RZECZPOSPOLITA W OKRESIE UTRATY MOCARSTWOWEGO ZNACZENIA — (4 godz.)

Blaski i cienie kultury baroku w Polsce. Szkoły zakonne. Wychowanie w duchu fanatyzmu religijnego. Budownictwo barokowe (Wilanów, pałace magnackie, kościoły).

Upadek gospodarczy. Zniszczenia wojenne. Wzrost ucisku pańszczyźnianego. Upadek miast.

Rządy magnatów. Zrywanie sejmów; rokosze. Słabość militarna kraju. Mieszanie się państw ościennych w sprawy Polski. Czasy saskie.

Początek myśli reformatorskiej. Stanisław Konarski. Szkolnictwo pijarskie.

X. PAŃSTWO BRANDENBURSKO-PRUSKIE — (1 godz.)

Zdrada elektora w czasie najazdu szwedzkiego. Zwolnienie Prus z zależności lennej. Powstanie Królestwa Pruskiego. Opanowanie ujścia Odry ze Szczecinem. Zabór Śląska przez Prusy (1740).

XI. WZROST ZNACZENIA ROSJI ZA PIOTRA I — (1 godz.)

Reformy Piotra I. Zwycięstwo nad Szwecją.

XII. PIERWSZY ROZBIÓR POLSKI — (2 godz.)

Polityczne przyczyny I rozbioru. Wrogie stanowisko mocarstw ościennych wobec polskiego programu reform. Zrywanie sejmów. Słabość gospodarcza i militarna Polski.

I rozbiór Polski — 1772. Fryderyk II autorem planu rozbiorów Polski. Porozumienie państw rozbiorezych. Konfederacja barska. I rozbiór Polski. Reformy sejmu 1773—1775.

XIII. REWOLUCJA PRZEMYSŁOWA W ANGLII W XVIII W. — (2 godz.)

Powstanie nowoczesnego przemysłu w Anglii. Wzrost zapotrzebowania na towary. Zastosowanie maszyn w produkcji. Wynalazek maszyny parowej. Rozwój produkcji fabrycznej. Szybki wzrost liczby robotników najemnych i ich położenie.

Anglia staje się potęgą. Gromadzenie kapitału w rękach właścicieli fabryk. Spółki handlowe. Rozbudowa floty. Rozwój kolonialnej potęgi Anglii.

XIV. POWSTANIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH AP — (1 godz.)

Kolonie angielskie w Ameryce Północnej. Wojna o niepodległość. Jerzy Waszyngton. Utworzenie Stanów Zjednoczonych — 1776. Udział Polaków w walce o wolność Stanów Zjednoczonych: T. Kościuszko i K. Pułaski.

XV. WIELKA REWOLUCJA WE FRANCJI — (3 godz.)

Francja w przededniu rewolucji. Położenie chłopów i biedoty. Wystawne życie dworu królewskiego i arystokracji. Dążenie bogatej i wykształconej burżuazji do zdobycia władzy.

Wybuch rewolucji. Zburzenie Bastylii — 1789. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela. Obalenie monarchii i ustanowienie republiki. „Marsylianka”.

Rządy jakobinów i upadek rewolucji. Przejęcie władzy przez jakobinów. Robespierre. Uchwycenie władzy przez bogatą burżuazję. Znaczenie wielkiej rewolucji burżuazyjnej.

XVI. ODRODZENIE KULTURALNE I WALKA O REFORMY W CZASACH STANISŁAWOWSKICH — (4 godz.)

Ożywienie gospodarcze. Przemiany w rolnictwie. Próby oczyszczania chłopów. Rozwój miast i handlu. Manufaktury.

Oświecenie w Polsce. Przełom umysłowy. Rozwój nauki, publicystyka, czasopiśmiennictwo. Sztuka. Życie codzienne. Szkoła Rycerska.

Komisja Edukacji Narodowej. Pierwsze w świecie ministerstwo oświaty. Hugo Kollataj. Towarzystwo dla Ksiąg Elementarnych. Seminaria nauczycielskie.

Reformy Sejmu Czteroletniego. Zwołanie Sejmu Czteroletniego. Walka stronnictw politycznych. Reforma skarbowa i wojskowa. Konstytucja 3 Maja 1791.

XVII. II ROZBIÓR POLSKI — (1 godz.)

Zdrada magnatów. Konfederacja targowicka. Wojna z Rosją w obronie konstytucji. Zdrada Prus. Ostatni sejm Rzeczypospolitej. II rozbiór Polski — 1793. Granice zaborów. Rządy zaborców w Polsce.

XVIII. WALKA O ZACHOWANIE NIEPODLEGŁOŚCI — (4 godz.)

Wybuch Powstania Kościuszkowskiego — 1794. Przysięga Tadeusza Kościuszki na Rynku Krakowskim. Bitwa pod Raclawicami.

Rozwój powstania. Insurekcja warszawska (J. Kiliński). Powstanie na Litwie (J. Jasiński)

Udział mas ludowych w powstaniu. Stosunek chłopów do powstania. Uniwersał połaniecki. Wystąpienie ludu Warszawy. Obrona Warszawy. Powstanie w Wielkopolsce.

Klęska powstania i upadek Rzeczypospolitej. Klęska pod Maciejowicami. III rozbiór Polski — 1795. Wpływ wypadków polskich na ugruntowanie się zwycięstwa rewolucji we Francji. Skutki utraty niepodległości dla narodu polskiego.

KLASA VII

(2 godziny tygodniowo)

I. EUROPA W LATACH 1795—1815. PRÓBY ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI POLSKI — (4 godz.)

Legiony polskie we Włoszech. Zwycięstwa Napoleona. Powstanie Legionów. Demokratyczny charakter Legionów. H. Da-

browski, J. Wybicki. Pieśń „Jeszcze Polska nie zginęła”. Tragedia Legionów. San Domingo.

Przewaga Francji w Europie. Utworzenie konsulatu we Francji. Cesarstwo. Polityka wewnętrzna. Kodeks napoleoński. Wojny z Anglią i Austrią.

Księstwo Warszawskie. Wojna Napoleona z Prusami. Powstanie w Wielkopolsce i na Mazowszu. Pokój w Tylży. Księstwo Warszawskie próbą odbudowy państwa polskiego. Wojna 1809 z Austrią (Raszyn). Ks. Józef Poniatowski.

Upadek Napoleona. Wojna 1812 r. z Rosją. Nowa koalicja antyfrancuska. Bitwa pod Lipskiem. Abdykacja Napoleona.

II. CZASY REAKCJI I WALK NARODOWOWYZWOLEŃCZYCH POLAKÓW W LATACH 1815–1846 — (11 godz.)

Kongres wiedeński — 1815. Próba przywrócenia dawnego porządku w Europie. „Święte Przymierze”. Utworzenie Królestwa Polskiego.

Rozwój gospodarczy Królestwa Polskiego. Nowe gałęzie przemysłu. Lubeczki. Zasługi St. Staszica na polu gospodarczym (górnictwo). Przemysł włókienniczy. Bank Polski.

Oświata i nauka w Królestwie Polskim. Szkoły elementarne. Szkolnictwo wyższe. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Puławy jako ośrodek życia kulturalnego.

Ruch spiskowy. Ograniczanie swobód politycznych przez carat. Wolnomularstwo Narodowe. Walerian Łukasiński. Filomaci, Towarzystwo Patriotyczne. Kontakty z rewolucjonistami rosyjskimi. Spisek w Szkole Podchorążych.

Wybuch Powstania Listopadowego. Noc listopadowa — 29.XI.1830. Udział ludu warszawskiego w powstaniu. Władza w rękach sił konserwatywnych. Sprawa chłopska. Towarzystwo Patriotyczne i jego walka o demokratyczny charakter powstania.

Wojna z Rosją. Bitwa pod Grochowem. Iganie (Prądyński), Ostrołęka (Bem). Obrona Warszawy (Sowiński). Upadek powstania. Międzynarodowe znaczenie Powstania Listopadowego.

Wielka Emigracja. Stosunek Europy do sprawy polskiej. Główne ośrodki emigracji polskiej. Trzy nurty emigracji polskiej.

Hotel Lambert. Towarzystwo Demokratyczne. Gromady Ludu Polskiego. Łączność z krajem.

Życie kulturalne na emigracji. Życie naukowe — J. Lelewel. Twórczość artystyczna i jej znaczenie dla sprawy polskiej — A. Mickiewicz, J. Słowacki, Fr. Chopin.

Ziemie polskie po upadku Powstania Listopadowego. Represje w Królestwie Polskim. Początki germanizacji w Poznańskim. Uwłaszczenie chłopów w zaborze pruskim. Zabór austriacki i Rzeczpospolita Krakowska.

Działalność spiskowa w kraju. Chłopski spisek księdza Piotra Ściegiennego. Działalność Dembowskiego. Sz. Konarski. Emisariusze.

Powstanie Krakowskie — 1846. Plany wywołania powstania w kraju. Wybuch rewolucji w Krakowie. Manifest Rządu Narodowego. Ruch chłopski w Galicji. Upadek rewolucji. Likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej.

III. ROZWÓJ KAPITALIZMU. POCZĄTKI RUCHU ROBOTNICZEGO POWSTANIE STYCZNIOWE W POLSCE — (9 godz.)

Przemiany gospodarcze w Europie zachodniej w pierwszej połowie XIX wieku. Rozpowszechnienie maszyny parowej i jej zastosowanie w przemyśle i komunikacji. Rozwój przemysłu fabrycznego. Warunki pracy proletariatu fabrycznego, praca kobiet i dzieci. Pierwsze wystąpienia robotników. Socjalizm utopijny.

Powstanie socjalizmu naukowego. Karol Marks i Fryderyk Engels — twórcy naukowego socjalizmu. Manifest komunistyczny — 1848 i jego znaczenie dla ruchu robotniczego.

Wiosna Ludów w Europie. Rewolucja we Francji, Prusach i Austrii. Powstanie narodowe na Węgrzech. Udział Polaków w europejskich ruchach rewolucyjnych i narodowowyzwoleńczych.

Walka Polaków o wyzwolenie narodowe i społeczne w okresie Wiosny Ludów. Powstanie w Wielkopolsce. Polski ruch narodowy na Śląsku i na Mazurach. Rok 1848 w Galicji. Uwłaszczenie chłopów w zaborze austriackim.

Sytuacja gospodarcza i polityczna w Królestwie Polskim w połowie XIX wieku. Zniesienie poddaństwa i pańszczyzny w Rosji. Walka chłopów w Królestwie o ziemię. Reformy Wielopolskiego.

Narastanie ruchu patriotycznego w Królestwie Polskim. Warszawa ośrodkiem ruchu. Manifestacje. Biali i czerwoni (J. Dąbrowski). Kontakty rewolucjonistów polskich z rosyjskimi.

Wybuch Powstania Styczniowego. Branka. Manifest Rządu Narodowego — 22.I.1863. Pierwsze walki.

Wojna partyzancka. Najważniejsze oddziały partyzanckie i ich dowódcy. Większe bitwy. Udział chłopów w powstaniu. Rządy i ludy Europy wobec powstania. Udział w powstaniu rewolucjonistów rosyjskich i ochotników z innych krajów.

Dyktatura Romualda Traugutta i upadek powstania. Sprawa chłopska w powstaniu. Działalność Traugutta. Uwłaszczenie chłopów. Upadek powstania. Znaczenie powstania w dziejach narodu polskiego.

IV. EUROPA W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU. ROZWÓJ RUCHU ROBOTNICZEGO — (7 godz.)

Pierwsza Międzynarodówka. Dalszy rozwój przemysłu i wzrost liczebny klasy robotniczej — jej położenie. Utworzenie Międzynarodowego Stowarzyszenia Robotników (1864 r.). Polacy w I Międzynarodówce. Marks i Engels przywódcami międzynarodowego ruchu robotniczego.

Utworzenie cesarstwa niemieckiego. Wojna Prus z Francją. Zjednoczenie Niemiec pod berłem króla pruskiego — 1871. Bismarck i jego polityka.

Komuna Paryska. Ogłoszenie Komuny — 1871. Walka zbrojna Komuny z rządem wersalskim. Powstanie pieśni „Międzynarodówka”. Udział Polaków w Komunie (J. Dąbrowski, W. Wróblewski). Rola dziejowa Komuny.

Wpływ nauki na rozwój techniki w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Rozkwit nauk przyrodniczych — L. Pasteur, K. Darwin, M. Skłodowska-Curie, K. Olszewski, Z. Wróblewski, I. Łukasiewicz. Zastosowanie zdobyczy nauki i techniki w przemyśle, komunikacji, łączności i rolnictwie.

Przemiany gospodarcze i społeczne. Koncentracja kapitału i przemysłu. Rozwój miast. Wzrost liczebny klasy robotniczej. Pierwsze partie socjalistyczne. Druga Międzynarodówka. 1 Maja — dniem manifestacji klasy robotniczej (1889).

Ekspansja kolonialna wielkich mocarstw. Walka o kolonie. Wyzysk kolonialny. Kolonie angielskie, francuskie i niemieckie. Sytuacja polityczna na Dalekim Wschodzie. Japonia. Uzależnienie gospodarcze i polityczne Chin.

Rosja w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Zacofanie gospodarcze. Początki wielkiego przemysłu, rola obcego kapitału. Ucisk polityczny i narodowościowy. Początki ruchu robotniczego. Rewolucyjna działalność Lenina. Lenin twórcą partii bolszewickiej.

V. ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU — (9 godz.)

Wzrost ucisku narodowościowego w Królestwie Polskim. Rusyfikacja urzędów i szkolnictwa w Królestwie Polskim. Unifikacja Królestwa z cesarstwem rosyjskim, nowy podział administracyjny. „Kraj Przywiślański”.

Walka Polaków z germanizacją. Germanizacyjna polityka rządu pruskiego. Hakata. Walka Polaków o zachowanie ziemi i języka ojczystego. M. Drzymała. Wzrost świadomości narodowej na Śląsku, Warmii i Mazurach. K. Miarka. W. Kętrzyński, K. Mrongowiusz, J. Lompa.

Przemiany gospodarcze i społeczne w trzech zaborach. Przeobrażenia w rolnictwie. Wzmożony rozwój przemysłu, transportu i handlu. Urbanizacja. Stosunki społeczne i narodowościowe w miastach. Wzrost znaczenia politycznego burżuazji.

Pierwsza partia marksistowska na ziemiach polskich. Wzrost liczebny klasy robotniczej i warunki jej życia. Żywiłowe wystąpienia robotników przeciw narastającemu wyzyskowi. L. Waryński. Wielki Proletariat — 1882. Związki z rewolucyjnym ruchem w Rosji.

Polskie partie robotnicze na przełomie XIX i XX wieku. Polska Partia Socjalistyczna. Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy. F. Dzierżyński, J. Marchlewski. Stosunek SDKPiL do ruchu robotniczego w Rosji.

Powstanie Narodowej Demokracji. Przesłanki powstania ruchu narodowo-demokratycznego. Liga Narodowa. Powstanie Stronnictwa Narodowo-Demokratycznego i jego program.

Galicja w dobie autonomicznej. Autonomia Galicji. Przelud-

nienie wsi galicyjskiej. Budzenie się świadomości społecznej wśród chłopów. Powstanie ruchu ludowego.

Rola Galicji w życiu kulturalnym narodu polskiego. Spolszczenie Uniwersytetu Jagiellońskiego i Lwowskiego. Akademia Umiejętności w Krakowie. Rozwój nauki. Krakowska Akademia Sztuk Pięknych. J. Matejko, St. Wyspiański.

Życie kulturalne w zaborze rosyjskim i pruskim. Warszawa ośrodkiem życia umysłowego. Tajne nauczanie. Rola prasy i towarzystw naukowych (Poznań, Toruń). Rozwój literatury i sztuki: E. Orzeszkowa, B. Prus, H. Sienkiewicz, M. Konopnicka, Wł. Reymont, St. Żeromski, A. Grottger, St. Moniuszko.

VI. REWOLUCJA 1905—1907 W ROSJI I KRÓLESTWIE POLSKIM — (2 godz.)

Rewolucja 1905 roku w Rosji i jej znaczenie. Rosja w przededniu rewolucji. Klęska w wojnie z Japonią. Wybuch rewolucji. Krwawa niedziela. Strajki, ruchy chłopskie. Lenin i bolszewicy na czele rewolucji.

Rewolucja 1905 roku w Królestwie Polskim. Wybuch rewolucji 1905 w Królestwie. Główne ośrodki ruchu rewolucyjnego — Łódź, Warszawa, Zagłębie Dąbrowskie. Strajk szkolny. Znaczenie rewolucji.

VII. PIERWSZA WOJNA ŚWIATOWA (1914—1918) — (2 godz.)

Przyczyny wybuchu wojny. Sytuacja międzynarodowa w Europie na początku XX wieku. Trójprzymierze i trójporozumienie. Dążenie Niemiec do nowego podziału świata. Wyścig zbrojeń.

Przebieg i charakter pierwszej wojny światowej. Wybuch wojny. Przebieg działań wojennych w latach 1914—1917. Wojna pozycyjna. Zastosowanie nowych broni. Imperialistyczny charakter wojny.

VIII. POLACY I SPRAWA POLSKA W CZASIE PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ — (2 godz.)

Polskie stronnictwa polityczne wobec wojny. Różne poglądy na sprawę odzyskania niepodległości. Tworzenie organizacji

o charakterze wojskowym. Mocarstwa zaborcze a sprawa polska w chwili wybuchu wojny. Polskie formacje wojskowe w kraju i za granicą.

Państwa centralne i Ententa a sprawa polska. Akt 5 listopada 1916. Umiedzynarodowienie sprawy polskiej. Państwa koalicyj i niepodległość Polski.

IX. WIELKA SOCJALISTYCZNA REWOLUCJA PAŹDZIERNIKOWA. KONIEC I WOJNY ŚWIATOWEJ — (4 godz.)

Rewolucja lutowa i obalenie caratu. Wpływ wojny na wzrost nastrojów rewolucyjnych w Rosji. Obalenie caratu i okres dwuwładzy. Manifest Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotników i Żołnierzy do Polaków. Tezy kwietniowe Lenina.

Zwycięstwo Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Przygotowanie powstania zbrojnego. Wybuch rewolucji. Pierwsze dekrety władzy radzieckiej. Pokój brzeski. Początki interwencji. Przelomowe znaczenie Rewolucji Październikowej w historii ludzkości.

Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa a niepodległość Polski. Udział Polaków w rewolucji. Unieważnienie traktatów rozbiorowych przez władzę radziecką. Decydujące znaczenie Rewolucji dla odzyskania przez Polskę niepodległości.

Kłęska Niemiec i rozpad Austro-Węgier. Kłęski na froncie zachodnim. Rewolucja w Niemczech i upadek cesarstwa. Rozpad Austro-Węgier. Zawieszenie broni — 11.XI.1918. Traktat wersalski. Liga Narodów.

KLASA VIII (2 godziny tygodniowo)

I. ODRODZENIE SIĘ PAŃSTWA POLSKIEGO 1918—1921 — (5 godz.)

Tworzenie niepodległego państwa polskiego. Nastroje niepodległościowe i rewolucyjne. Rozbrajanie zaborców. Tworzenie lokalnych ośrodków państwowości polskiej. Utworzenie rządu polskiego w Lublinie (7.XI.1918).

Powstanie rządu centralnego i jego pierwsze dekrety.

Objęcie władzy przez Józefa Piłsudskiego. Walka na kresach. Powstanie Wielkopolskie. Sejm ustawodawczy.

Ruch robotniczy u progu istnienia II Rzeczypospolitej. PPS, SDKPiL i PPS-Lewica. Rady Delegatów Robotniczych w Polsce. Utworzenie Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. Walka KPRP z uciskiem klasowym.

Wojna polsko-radziecka i jej charakter. Granice Polski na wschodzie. Przyczyny wybuchu wojny. Wyprawa Piłsudskiego na Kijów. Bitwa warszawska. Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w Białymstoku. Traktat ryski — 1921. Granica Polski na wschodzie. Skutki wojny.

Ostateczne ustalenie granic Polski. Sprawa Śląska Cieszyńskiego. Postanowienia traktatu wersalskiego. Plebiscyty na Warmii, Mazurach i na Górnym Śląsku. Powstania śląskie.

II. PIERWSZE LATA NIEPODLEGŁEGO BYTU 1921—1926 — (3 godz.)

Rzeczpospolita Polska — republiką burżuazyjno-demokratyczną. Obszar i ludność państwa polskiego. Mniejszości narodowe. Konstytucja marcowa — 1921 i jej charakter. Zabójstwo prezydenta Gabriela Narutowicza.

Odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych. Zniszczenia wojenne i odbudowa kraju. Trudności w scaleniu trzech terytoriów pozaborskich. Inflacja i reforma walutowa. Budowa Gdyni. Osiągnięcia pierwszego okresu odbudowy. Szkolnictwo.

Położenie klasy robotniczej i chłopów. Położenie klasy robotniczej. Walka chłopów o reformę rolną. Działalność partii lewicowych.

III. BUDOWA SOCJALIZMU W ZSRR. SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA W EUROPIE PO PIERWSZEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ — (3 godz.)

Zwycięstwo władzy radzieckiej w walce z obcą interwencją. Utworzenie ZSRR. Walka z kontrrewolucją i interwencją mocarstw kapitalistycznych. Odbudowa gospodarcza kraju. Powstanie Związku Socjalistycznych Republik Rad. Powstanie III Międzynarodówki.

Początki budownictwa socjalistycznego w ZSRR. Śmierć Lenina. Pierwsze pięciolatki — fundamentem budownictwa socjali-

stycznego w ZSRR. Kolektywizacja rolnictwa. J. Stalin na czele partii. Rola partii komunistycznej w budowie socjalizmu.

Sytuacja międzynarodowa w Europie w latach dwudziestych. Ruchy faszystowskie w Europie. Polityka mocarstw zachodnich wobec Niemiec. Locarno (1925).

IV. POLSKA POD RZĄDAMI SANACJI 1926—1939 — (4 godz.)

Dyktatura J. Piłsudskiego. Sytuacja międzynarodowa Polski. Przewrót majowy. Walka Piłsudskiego z sejmem. Centrolew i sprawa brzeska.

Kryzys gospodarczy na świecie i w Polsce. Gospodarka Polski w latach trzydziestych. Wybuch światowego kryzysu gospodarczego. Wzrost zależności gospodarki polskiej od obcego kapitału. Kryzys w Polsce. Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Walka lewicy polskiej o demokrację. Konstytucja kwietniowa i jej charakter. Ruch robotniczy w walce z sanacją. Rola KPP. Strajki chłopskie. Działalność postępowej inteligencji. Rozwiązanie KPP przez III Międzynarodówkę.

Szkolnictwo, kultura i nauka w Polsce międzywojennej. Wprowadzenie powszechności nauczania. Rozwój różnych form działalności oświatowo-kulturalnej (TUR, „Wici”). Rozwój wyższych uczelni. Rozwój techniki (konstrukcje lotnicze). Literatura i sztuki plastyczne.

V. EUROPA PRZED WYBUCEM DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ — (5 godz.)

Faszyzm w Niemczech. Poparcie partii hitlerowskiej przez wielki kapitał. Terror bojówek faszystowskich. Dojście Hitlera do władzy — 1933. Podpalenie Reichstagu. Obozy koncentracyjne.

Zaborcza polityka Niemiec hitlerowskich. Zbrojenia niemieckie. Wypowiedzenie układów lokarneńskich przez Niemcy. Remilitaryzacja Nadrenii. Aneksja Austrii. Układ monachijski 1938. Upadek Czechosłowacji.

Front Ludowy i próby walki z faszyzmem w Europie. Front Ludowy w Europie. Kontrofensywa faszyzmu. Wojna domowa w Hiszpanii. Przewaga faszyzmu w Europie.

Ostatnie lata pokoju. Polsko-radziecki pakt o nieagresji. Polsko-niemiecka deklaracja o niestosowaniu przemocy i jej polityczne następstwa. Zajęcie Zaolzia. Tworzenie na ziemi polskiej czeskich oddziałów zbrojnych.

Sytuacja Polski przed wybuchem wojny. Żądania Niemiec wobec Polski. Rola Polski w niemieckich planach podboju Europy. Odmowa Polski. Gwarancje brytyjskie. Decyzja Hitlera o napaści na Polskę. Rokowania radziecko-brytyjsko-francuskie w Moskwie. Radziecko-niemiecki pakt o nieagresji. Przewaga militarna Niemiec.

VI. DRUGA WOJNA ŚWIATOWA (1939—1945) — (18 godz.)

A. Wojna obronna Polski we wrześniu 1939.

Napad niemiecki na Polskę. 1 września 1939. Wypowiedzenie wojny Niemcom przez Anglię i Francję — brak działań wojennych na Zachodzie. Obrona Westerplatte i Poczty Gdańskiej. Wizna — „Polskie Termopile”. Bitwa nad Bzurą. Obrona Warszawy i Modlina. Walki na południu Polski.

Finał Września. Internowanie Prezydenta RP, rządu i Naczelnego Wodza w Rumunii. Utworzenie rządu gen. Wł. Sikorskiego we Francji. Ostatnie walki na ziemiach polskich. Przyczyny klęski i ocena Września.

B. Podboje Niemiec, Włoch i Japonii w latach 1940—1941

Wojna w Europie Zachodniej, Północnej i na Bałkanach. Agresja Niemiec na Danię i Norwegię. Najazd Niemiec na Francję, Belgię i Holandię. Udział Polaków w bitwie o Narvik i w obronie Francji. Przystąpienie Włoch do wojny. Klęska Francji. Bitwa o Anglię. Udział lotników polskich w obronie Wielkiej Brytanii. Wojna na Bałkanach.

Napad Niemiec na ZSRR. Powstanie koalicji antyhitlerowskiej. Początek wojny. Koalicja antyhitlewska. Bitwa pod Moskwą. Ofensywa niemiecka w lecie 1942. Walka partyzantów radzieckich z okupantem. Kontrofensywa radziecka i klęska Niemców. Przełomowe znaczenie bitwy stalingradzkiej.

Wojna w Afryce i na Dalekim Wschodzie. Wojna na morzu. Marynarka polska w walce z flotą niemiecką. Wojna w Afryce.

Udział żołnierzy polskich w obronie Tobruku. Atak Japończyków na Pearl Harbour. Wypowiedzenie wojny Stanom Zjednoczonym przez Niemcy i Włochy. Przebieg walk na Dalekim Wschodzie.

C. Walka Polaków o odzyskanie niepodległości

Hitlerowska polityka wyniszczenia narodu polskiego. Podział okupacyjny ziem polskich. Planowe wyniszczenie narodu polskiego. Wysiedlanie. Terror. Masowe mordy. Obozy koncentracyjne. Powstania w gettach. Zagłada Żydów. Niszczenie dorobku kulturalnego narodu polskiego. Eksploatacja gospodarcza.

Polityka „Obozu londyńskiego” na emigracji i w kraju. Obóz londyński. Delegatura rządu londyńskiego w kraju i podporządkowana jej Armia Krajowa. Bataliony Chłopskie. Armia gen. Andersa w ZSRR. Śmierć gen. Sikorskiego. Nawrót do polityki antyradzieckiej.

Powstanie Polskiej Partii Robotniczej przełomowym momentem w historii Polski. Komuniści w Polsce po klęsce wrzesniowej. Lewica socjalistyczna. RPPS. Powstanie Polskiej Partii Robotniczej. Utworzenie Gwardii Ludowej. Deklaracja Listopadowa (1943). Utworzenie Krajowej Rady Narodowej — 1.I.1944.

Naród polski w walce z okupantem. Partyzantka powrześniowa. Walka cywilna i sabotaż (samoobrona, prasa, ulotki, akcja N, tajne nauczanie, TON). Sabotaż w przemyśle i rolnictwie (opóźnianie produkcji, niszczenie surowca i maszyn). Udział młodzieży w walce. Szare Szeregi. Związek Walki Młodych. Mały sabotaż. Dywersja.

Dalszy rozwój ruchu oporu w Polsce. Rozwój partyzantki. Bitwa o szyny. Utrudnianie dostaw dla frontu wschodniego. Walka z żandarmerią niemiecką i wojskiem. Obrona ludności cywilnej przed pacyfikacjami i wysiedleniami (Zamojszczyzna). Ratowanie ludności żydowskiej („Żegota”, akcje zbrojne GL). Współpraca z partyzantką radziecką. Wielkie boje partyzanckie AL, AK i BCh. Republika Pińczowska. Polski Sztab Partyzancki.

Wojsko Polskie w ZSRR. Związek Patriotów Polskich. Utworzenie I Dywizji im. Tadeusza Kościuszki. Bitwa pod Lenino. Dalszy rozwój polskich sił zbrojnych w ZSRR. Utworzenie Armii Polskiej.

D. Powstanie Polski Ludowej. Zwycięskie zakończenie wojny

Załamanie się panowania niemieckiego w Europie. Kapitulacja Włoch. Bitwa o Monte Cassino. Utworzenie drugiego

frontu we Francji. Walki wojsk polskich na Zachodzie. Zamach na Hitlera. Kapitulacja Rumunii i Finlandii.

Narodziny Polski Ludowej. Utworzenie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Manifest PKWN — 22.VII. 1944. Przeprowadzenie reformy rolnej. Dekret o utworzeniu Ludowego Wojska Polskiego. Przekształcenie PKWN w Rząd Tymczasowy.

Powstanie Warszawskie. Plan „Burza”. Polityczne przyczyny wybuchu Powstania Warszawskiego. Bohaterstwo walczących. Desant czerniakowski. Upadek powstania. Zniszczenie lewobrzeżnej Warszawy przez hitlerowców.

Walki Armii Radzieckiej i Ludowego Wojska Polskiego o wyzwolenie ziem polskich. Walki na przyczółku warecko-magnuszewskim. Wyzwolenie Pragi. Ofensywa zimowa i wyzwolenie Warszawy. Bitwa o „Wał Pomorski”. Wyzwolenie Kołobrzegu. Polska przejmuje w posiadanie ziemie zachodnie i północne. Układ polsko-radziecki (IV.1945).

Koniec wojny w Europie. Udział I Armii Wojska Polskiego w walkach o Berlin. Zdobycie Berlina. Budziszyn i walki na Łużycach. Udział LWP w operacji praskiej i wyzwoleniu Czechosłowacji. Kapitulacja Niemiec — 9.V.1945.

Koniec wojny na Dalekim Wschodzie. Powstanie ONZ. Przystąpienie ZSRR do wojny z Japonią. Zrzucenie bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. Kapitulacja Japonii. Powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Sprawa Niemiec. Ustalenie zachodniej granicy Polski. Konferencja w Jałcie. Konferencja w Poczdamie i jej postanowienia wobec Niemiec. Odra i Nysa Łużycka — zachodnią granicą Polski.

VII. POLSKA I ŚWIAT PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ — (10 godz.)

Powstanie światowego systemu państw socjalistycznych. Powstanie europejskich państw demokracji ludowej. Zwycięstwo rewolucji socjalistycznej w krajach południowo-wschodniej Azji. Rewolucja socjalistyczna na Kubie. Współpraca krajów socjalistycznych.

Wzrost znaczenia i prestiżu Związku Radzieckiego. Odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych. Rozbudowa gospodarki

narodowej ZSRR. Wzrost międzynarodowego znaczenia. ZSRR na drodze do budownictwa komunizmu.

Polska na nowej drodze. Obszar i ludność Polski. Bilans wojny i okupacji. Odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych. Walka ze zbrojnym podziemiem. Kongres Zjednoczeniowy. Osiągnięcia w rozbudowie przemysłu.

Układ sił politycznych w Europie po II wojnie światowej. Proces norymberski. Polityka Stanów Zjednoczonych AP wobec Europy zachodniej po wojnie. Utworzenie NATO. Polityka USA wobec Niemiec. Utworzenie Niemieckiej Republiki Federalnej. Powstanie NRD. Militaryzacja NRF. Układ Warszawski.

Rozpad systemu kolonialnego. Państwa Trzeciego Świata. Powstanie nowych państw w Azji i w Afryce. Neokolonializm. Polityka interwencji zbrojnej państw imperialistycznych. Agresja Izraela na kraje arabskie.

Budownictwo socjalistyczne w Polsce na początku lat pięćdziesiątych. Założenia planu sześcioletniego. Odbudowa i rozbudowa Warszawy. Próby skolektywizowania rolnictwa. Konstytucja PRL. Wyniki planu sześcioletniego.

Umacnianie praworządności socjalistycznej. XX Zjazd Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. Rehabilitacja Komunistycznej Partii Polski. VIII Plenum KCPZPR — 1956 r. Nowa polityka rolna. Plan pięcioletni i jego wyniki.

Polska w systemie państw socjalistycznych. Odnowienie sojuszu polsko-radzieckiego. Polityka zagraniczna Polski Ludowej. Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. VI Zjazd PZPR — kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego.

Nauka i technika w świecie współczesnym. Człowiek w Kosmosie. Nauka i technika w dniu dzisiejszym. Pierwszy człowiek w Kosmosie. Badania Kosmosu.

UWAGI O REALIZACJI PROGRAMU NAUCZANIA

1. UWAGI OGÓLNE

1. Rola historii w realizacji ogólnych zadań dydaktyczno-wychowawczych szkoły

Rola historii jako przedmiotu nauczania w szkole podstawowej polega na ukazaniu uczniom najbardziej istotnych cech rzeczywistości historycznej na przykładzie z dziejów ojezystych ujmowanych w kontekście dziejów powszechnych. Zdobywana przez uczniów wiedza historyczna stanowi ważny element w kształtowaniu ich świadomości społecznej, jest niezbędna do zrozumienia przez nich współczesnej rzeczywistości politycznej, społeczno-gospodarczej i kulturalnej. W procesie nauczania historii kształtują się przekonania uczniów, ich stosunek do określonych postaci historycznych, klas społecznych, do idei i wartości kulturalnych. Sprzyja to rozwijaniu miłości do Ojczyzny i dumy z osiągnięć narodu polskiego, a także wychowaniu w duchu sympatii i szacunku dla innych narodów oraz solidarności z ludami walczącymi o społeczne i narodowe wyzwolenie.

Historia jako przedmiot nauki szkolnej przez swe wartości poznawcze i wychowawcze stanowi istotny czynnik w kształtowaniu światopoglądu uczniów, opartego na naukowych podstawach.

Głównym celem nauczania historii jest wychowanie świadomego obywatela Polski Ludowej, emocjonalnie związanego z budownictwem socjalistycznym.

2. Dobór i układ materiału nauczania

Materiał nauczania historii stanowi w każdej klasie pewną zamkniętą całość. Przyjęty podział jest w zasadzie zgodny z naukową periodyzacją. Zakres chronologiczny materiału nauczania stopniowo się zmniejsza: w klasie V obejmuje on wiele tysięcy lat, a w klasie VIII — niecałe 60 lat. Pozwala to na systematyczne wprowadzanie większej liczby faktów i stopniowe przechodzenie do bardziej złożonych związków między nimi.

Podstawowy materiał stanowią dzieje Polski. W klasach V i VI uwzględniono tylko te wydarzenia z historii powszechnej, które są ważne dla zrozumienia współczesnego życia oraz te, które ściślej się wiążą z dziejami Polski.

Wprowadzenie w klasie V elementów historii starożytnej ma na celu uświadomienie uczniom w sposób przystępny ciągłości rozwoju społecznego od wspólnoty pierwotnej poprzez formację niewolniczą do feudalizmu oraz ukazanie do-robku kulturalnego ludów starożytnych.

W klasach VII i VIII dzieje powszechne uwzględnione są w nieco szerszym zakresie, w szczególności dużo miejsca poświęcono tu rozwojowi ruchu robotniczego ze względu na wagę tego zagadnienia.

Wiadomości z historii powszechnej ułatwiają uczniom pełniejsze i jaśniejsze zrozumienie faktów z przeszłości własnego kraju. Tak na przykład wiadomości o odkryciach geograficznych, Odrodzeniu i reformacji na Zachodzie dadzą bardziej wyrazisty obraz dziejów Polski XVI wieku. Fragmentaryczność materiału z historii powszechnej, zwłaszcza w klasach V i VI, stwarza konieczność kształtowania pewnych pojęć historycznych na materiale dotyczącym dziejów Polski. Tak na przykład, obraz stosunków feudalnych wytwarzają sobie uczniowie na podstawie faktów z historii ojczystej.

Odpowiednio naświetlone przez nauczyciela wydarzenia dziejowe powinny wywoływać przeżycia uczniów, sprzyjać tworzeniu się przekonań. Np. poznanie na lekcji historii faktów niesprawiedliwości społecznej, prześladowań rasowych, religijnych czy narodowych powinno budzić w uczniach sprzeciw moralny i wytwarzać przekonanie o konieczności stosowania zasad równości i sprawiedliwości.

Zadaniem nauczyciela historii jest zatem operowanie zestawem faktów o niezaprzeczalnej wartości: postępowej myśli naukowej, postępowej ideologii społecznej, postępowych dążeń i czynów wybitnych jednostek i grup społecznych.

W tym zakresie program dostarcza nauczycielowi odpowiedniego materiału, np. zagadnienie walki o naukowy pogląd na świat można przedstawić na tle działalności wielkich uczonych jak Kopernik, Galileusz, Giordano Bruno — a przy tym ukazać wsteczne stanowisko Kościoła. Przykładem postępowej ideologii społecznej będzie ideologia braci polskich, arian — piętnująca pańszczyznę, poddaństwo chłopów, upośledzenie mieszczan, występująca przeciw różnicom stanowym i wojnom; idea socjalizmu naukowego, popularnie ujęta i przedstawiona jako podwalina postępowego ustroju, pozwoli ukazać słuszność jego teoretycznych założeń na przykładzie naszego kraju i krajów obozu socjalistycznego.

Rozwijanie patriotycznej postawy uczniów powinno zmierzać do kształtowania odpowiedniego stosunku zarówno o przeszłości narodowej, jak i do współczesności i przyszłości narodu. Z jednej strony celem jest budzenie dumy z postępowych tradycji narodu polskiego, jego bohaterskich walk o niepodległość i wyzwolenie społeczne, z osiągnięć naukowych, kulturalnych i gospodarczych kraju, z drugiej — uczuciowe związanie uczniów z budownictwem Polski Ludowej, dla której w przyszłości będą pracować.

Budzenie patriotyzmu łączy się z internacjonalizmem. Pogłębianie uczuć przyjaźni do innych narodów, a zwłaszcza do tych, z którymi przeszłość związała nas w walce o narodowe i społeczne wyzwolenie, ułatwi nauczycielowi kształtowanie postawy solidarności z ludźmi budującymi pokój i socjalizm.

Program dostarcza nauczycielowi obfitego materiału dla kształtowania patriotyzmu:

— przykłady wojen obronnych, które od początku istnienia toczyło państwo polskie z naporem feudałów niemieckich, z Tatarami, Krzyżakami, z najazdami Szwedów i Turków,

— przykłady bohaterstwa i poświęcenia dla sprawy narodowej postępowej szlachty i mas ludowych w okresach zagrożenia bytu państwowego w końcu XVIII wieku i walk o narodowe i społeczne wyzwolenie w ciągu XIX wieku,

— przykłady bohaterstwa klasy robotniczej w walce o sprawiedliwość społeczną w rewolucji 1905 roku, jak również w walkach o odzyskanie niepodległości i o demokratyczny charakter II Rzeczypospolitej,

— przykłady bohaterstwa Polaków w okresie II wojny światowej w walce z najazdem i okupacją niemiecką,

— przykłady postępowych reform ustrojowych, gospodarczych, oświatowych, świadczących o patriotycznej postawie jednostek i grup społecznych, które je przygotowywały i realizowały.

Ta ostatnia grupa zagadnień powinna ułatwić uczniom zrozumienie, że wyrazem patriotycznej postawy człowieka jest nie tylko walka orężna, ale praca służąca pokojowemu budownictwu i przyszłości narodu.

Poszczególne działy materiału nauczania podzielone zostały na tematy, które mogą być potraktowane jako pojedyncze jednostki lekcyjne. Hasła tytułowe (spacje) mogą być tematami lekcji. Pozostałe hasła stanowią uszczegółowienie omawianych zagadnień.

Taka konstrukcja programu powinna ułatwić nauczycielom opracowanie rozkładu materiału oraz przydział treści na poszczególne jednostki lekcyjne. W globalnym budżecie godzin przewidzianych na realizację materiału nauczania przeznaczona jest określona liczba godzin na powtórzenie i utrwalenie wiadomości, a także na tematykę regionalną.

3. Organizacja i metody nauczania historii

O poziomie i trwałości wyników nauczania decyduje nie tylko dobór materiału, lecz przede wszystkim odpowiednia organizacja i właściwe metody pracy nauczyciela.

Od tego, jak pracuje nauczyciel i uczeń, zależy, czy nabywana wiedza stanie się wiedzą trwałą i aktywną, czy pomoże do osiągnięcia tych celów i zadań, które wynikają ze sformułowań programu.

Każda lekcja i każda praca domowa ucznia powinna być celowo i starannie zorganizowana.

Szczupłość czasu lekcyjnego — przy bogactwie materiału i zadań dydaktycznych — powoduje konieczność rygorystycznej oszczędności czasu. Nauczyciel powinien w czasie lekcji stawiać jasne i zwięzłe pytania i wdrażać ucznia do jasnych i treściwych odpowiedzi.

Dobrze zorganizowana lekcja ułatwia utrzymanie właściwych proporcji między częścią informacyjną a czasem przeznaczonym na samodzielne roz-

wiązywanie przez ucznia zadań i ćwiczeń, na pytania uczniów, na nieprzewidziane wyjaśnienia dodatkowe itp.

Dobór odpowiedniej metody opracowania tematu wyraża się przede wszystkim w ustaleniu metody wiodącej. Metodzie wiodącej powinny być podporządkowane elementy innych metod. Tak np. przy opowiadaniu jako metodzie wiodącej występują różne sposoby aktywizowania uczniów, a więc elementy heurrezy, pracy z tekstem, różne formy oglądu jako źródła cząstkowej lub dodatkowej informacji. Podobnie wszelki ogląd jako metoda wiodąca (praca ucznia, której podstawą jest obserwacja rzeczy) związany jest z elementami heurrezy i wykładu, z tekstem, niekiedy z pracą manualną (wykonywanie modeli itp.).

Nauczanie prowadzone każdą niemal metodą może być potraktowane problemowo. Również przy metodzie podającej można aktywizować pracę i myślenie ucznia, stosując fragmentarycznie w toku lekcji elementy metod poszukujących.

Jeżeli przyjmujemy określenie problemu stawianego uczniowi jako trudność, którą uczeń musi pokonać, wyraźnie odróżnimy problem dydaktyczny od zwykłych pytań zarówno naprowadzających, jak sprawdzających i innych, którymi od dawna posługujemy się w nauczaniu historii — jasno zarysuje się możliwość problematyzacji materiału nauczania historii.

W nauczaniu historii istnieje poważne niebezpieczeństwo stawiania przed uczniami trudnych problemów naukowych, a więc niemożliwych do prawidłowego rozwiązania na tym poziomie nauczania, a także problemów zgoła niewłaściwych, z nauką historyczną niezgodnych.

Aby móc rozwiązać problem na miarę swoich możliwości, uczeń powinien posiadać dostateczny zasób wiedzy, zdobytej na podstawie informacji dostarczanych mu w różny sposób, powinien możliwie samodzielnie wykonać szereg różnych operacji logicznych, a więc rozumować, dowodzić, uzasadniać, wyprowadzać wnioski z wystarczających przesłanek. Aby uczeń mógł do takiej pracy przystąpić, nauczyciel powinien wytworzyć sytuację problemową; muszą istnieć dostatecznie silne motywy, które skłonią ucznia do podjęcia pracy wymagającej znacznego wysiłku myślowego.

Problem, przed którym stawiamy ucznia, nie może być zbyt trudny, gdyż wówczas staje się pozorny i daje pozorne rozwiązania, a także nie może być zbyt łatwy, gdyż nie pobudza do wysiłku myślowego, nie wytwarza gotowości do pokonania trudności, nie zainteresuje wynikiem pracy. W problemowym nauczaniu wydają się najważniejsze dwa postulaty: uczeń musi być przekonany o celowości wysiłku i korzyściach płynących z pokonania trudności oraz problem musi być tak postawiony, by uczeń mógł osiągnąć wynik jednoznaczny, dający się wyrazić w poprawnej formie.

Żywe słowo odgrywa bardzo ważną rolę w nauczaniu historii nie tylko jako jedno ze źródeł wiedzy uczniów, lecz również jako niezastąpiony środek oddziaływania wychowawczego. Chodzi tu przede wszystkim o takie metody nauczania, jak opowiadanie, opis lub wykład nauczyciela, czasem w starszych klasach referat uczniowski i dyskusja.

Opowiadanie nauczyciela wiąże się z metodą obserwacji historycznej. Główną jego funkcją jest wytwarzanie w umysłach uczniów prawidłowych wyobrażeń historycznych oraz wyrabianie właściwego nastawienia emocjonalnego do omawianych wydarzeń. Tym samym celom służy również opis, który w praktyce nauczania historii występuje najczęściej jako element opowiadania nauczyciela lub wykładu, przy czym opis poszczególnych wydarzeń historycznych łączy się często z wykorzystaniem odpowiednich środków poglądowych.

Wykład szkolny jest uzasadniony, czasem konieczny (choć w szkole podstawowej z wielkim umiarem stosowany), jeśli w danym przypadku jest na przykład jedynym źródłem wiadomości ucznia, wprowadza go w zagadnienie lub organizuje jego dalszą pracę, jeśli wreszcie jest nie tylko wzorem logicznej budowy konstrukcji i języka, ale ma wartości artystyczne, literackie — działa na uczucia. Wymienione walory mogą mieć niektóre tylko wykłady związane z określonymi tematami czy zagadnieniami. Nadużywanie wykładu może być niecelowe lub nawet dydaktycznie niewskazane, zwłaszcza że wynik jest trudny do sprawdzenia w toku lekcji.

Dyskusja (rozmowa nauczająca) jest metodą nauczania, w której celowo organizuje się zbiorową aktywność myślową uczniów. Dyskusja stanowi jeden ze sposobów rozwijania samodzielnego myślenia, umiejętności formułowania wypowiedzi, argumentowania. Dyskusja opiera się na znanym materiale faktograficznym i ma wdrożyć uczniów do posługiwania się zdobytą wiedzą w nowych sytuacjach poznawczych. Tę metodę pracy stosujemy na lekcjach historii najczęściej w tych przypadkach, kiedy:

- przeprowadzając różnego rodzaju porównania i zestawienia znanych faktów i procesów historycznych, doszukujemy się analogii i różnic;
- dążymy do wykrycia i jasnego sprecyzowania bardziej złożonych stosunków czy związków zachodzących między faktami;
- powtarzamy i systematyzujemy większe partie opanowanego materiału nauczania;
- przeprowadzamy analizę pojęcia historycznego, uzupełniając je nowymi elementami.

Problem do dyskusji wysuwa zazwyczaj nauczyciel, lecz należy dokładać starań, aby i uczniowie występowali z inicjatywą przedyskutowania różnych zagadnień. Można podzielić uczniów na grupy, z których każda opracowuje osobno dane zagadnienie, a następnie referuje je w klasie. Wywiązuje się wówczas dyskusja w obrębie każdej grupy i między grupami. W toku dyskusji uczniowie sporządzają notatki, przygotowują odpowiedzi, gromadzą argumenty. Zadaniem nauczyciela jest sprawne kierowanie dyskusją, umiejętne korygowanie błędów oraz podsumowywanie i wyciąganie wniosków.

Obok żywego słowa dużą rolę w nauczaniu historii odgrywa praca uczniów na podstawie tekstów.

Przygotowując młodzież do życia staramy się wyrobić w niej umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy na podstawie słowa drukowanego. Udział historii w realizacji tego zadania jest szczególnie duży, gdyż integralnie z tym

przedmiotem nauczania związane jest wykorzystywanie różnych tekstów, jak tekstu podręcznika, lektury historycznej oraz tekstów źródłowych.

Organizowanie pracy uczniów na podstawie tekstu podręcznika wymaga od nauczyciela bardzo starannego przygotowania, polegającego na dokładnej analizie treści poszczególnych jego rozdziałów z punktu widzenia realizacji zamierzonych celów dydaktyczno-wychowawczych, a zwłaszcza tego materiału, na którym ma być oparta samodzielna praca uczniów. Analiza podręcznika wymaga rozważenia takich spraw: czy podana w podręczniku ilość i jakość faktów oraz związków między nimi jest wystarczająca do zrozumienia przez uczniów uogólnień podanych w tekście; jakie występują zależności między faktami historycznymi; jakie wnioski uczniowie mogą sami wyprowadzić; czy nie ma w tekście zbyt ostrych przejść od pojedynczych związków do skomplikowanych łańcuchów zależności między omawianymi wydarzeniami i zjawiskami historycznymi, itp.

Uzupełnieniem podręcznika jest planowo i celowo zorganizowana lektura książek i artykułów popularnonaukowych oraz literatury pięknej.

Szersze zastosowanie lektury historycznej, odpowiednio dobranej pod względem stopnia trudności, możliwe jest raczej w pracy pozalekcyjnej. W pracy lekcyjnej zakres ćwiczeń opartych na lekturze jest stosunkowo niewielki ze względu na ograniczony czas. Bezpośrednim celem tych ćwiczeń jest przede wszystkim rozwijanie umiejętności i sprawności posługiwania się książką historyczną przy samodzielnym rozwiązywaniu określonych zagadnień.

Bardzo ważną pozycję zajmują w nauczaniu historii teksty źródłowe, zbliżają one bowiem bardziej bezpośrednio do życia ludzi danej epoki historycznej, do ich sposobów myślenia, obyczajów, języka itp. Korzystanie z materiałów źródłowych w nauczaniu historii na poziomie szkoły podstawowej jest jednak ograniczone nie tylko tym, że analiza źródeł zajmuje dużo czasu, lecz głównie ograniczonymi możliwościami poznawczymi uczniów. Teksty źródłowe powinny być natomiast wykorzystywane przez nauczyciela.

Utrwalanie wiadomości powinno towarzyszyć każdej metodzie pracy, zarówno poszukującej, jak i podającej.

Powtarzanie jako element utrwalania nie może być jednak czynnością o charakterze mechanicznym i jedynym celem lekcji lub pracy domowej ucznia. Innymi słowy, nie należy powtarzać nazw, wydarzeń, dat i innych danych w identycznych związkach, natomiast powinno się wielokrotnie wracać do ważnych elementów treści w różnych związkach wzbogacanych nowymi faktami. Powtarzanie może więc stanowić integralną część różnych odcinków pracy nad nowym materiałem, ale wtedy, gdy jest ściśle włączone w proces poznawania, a nie wyodrębnione w sztuczny i mechaniczny sposób.

Pytania nauczyciela powinny być tak formułowane, aby odpowiedzi uczniów nie tylko wykazywały stan ich wiedzy i stopień rozumienia pojęć i związków, ale także świadczyły o tym, czy uczeń potrafi z tej wiedzy korzystać. Trwałe zapamiętanie materiału historycznego może uczeń osiągać wówczas, gdy w toku pracy nad zdobywaniem nowych wiadomości nauczy się w sposób naturalny wiązać nabytą wiedzę z nabywaną i odwrotnie.

4. Organizacja pracy domowej uczniów

W rozwijaniu samodzielności i aktywności myślowej uczniów ważną rolę odgrywa nie tylko odpowiednia organizacja pracy lekcyjnej, lecz również pracy domowej. Praca domowa jest samodzielnym uczeniem się i z tego względu spełnia ważną rolę wychowawczą.

Ogólnie można w nauczaniu historii wyodrębnić trzy grupy zadań domowych:

1) zadania polegające na przygotowaniu materiału niezbędnego do omówienia lub przedyskutowania na lekcji wybranego problemu,

2) zadania wymagające samodzielnego rozwiązania postawionego na lekcji problemu,

3) zadania wymagające posługiwania się zdobytą wiedzą historyczną przy rozwiązywaniu nowych zadań poznawczych.

W zadaniach pierwszej grupy chodzi o uporządkowanie z nowego punktu widzenia materiału już przyswojonego, jak również o samodzielne zdobywanie nowych wiadomości. Zadania te mogą mieć różnorodny charakter, np.: odpowiedzi na pytania, układanie planów, opis ilustracji historycznych, zestawianie tablic, zbieranie materiału informacyjnego przez wywiady, opracowywanie krótkich referatów itp.

Zadania drugiej grupy są trudniejsze. Można je dawać uczniom tylko wtedy, gdy nie są to problemy zbyt złożone i gdy wskazany przez nauczyciela materiał jest wystarczający i przystępny dla uczniów. Tak np. przy opracowaniu tematu „Pierwsza wojna światowa” istotną sprawą jest doprowadzenie uczniów do zrozumienia podstawowych przyczyn tej wojny. Ten trudny problem trzeba omówić na lekcji.

Bardzo ważną funkcję w nauczaniu historii mają do spełnienia zadania grupy trzeciej, które mogą występować w różnych formach, jak: konkretyzacja poznanych na lekcji uogólnień, porównywanie, ustalanie związków przyczynowych i genetycznych, wartościowanie itp.

Nauczyciel powinien dokładnie sformułować temat pracy domowej, wyjaśnić uczniom, co jest ważne i istotne w zadaniu, na co mają zwrócić szczególną uwagę, a co pominąć. Uczeń powinien również otrzymać dokładne wskazówki, jak korzystać z podręcznika, z notatek w zeszytce przedmiotowym, z mapek itp. Zadając pracę domową, nauczyciel powinien orientować się, ile czasu ta praca zajmie uczniowi. W związku z tym absolutnie niewskazane jest zadawanie uczniom zbyt obszernego lub nadmiernie trudnego materiału do opracowania w domu, a tym bardziej wykonywania pracochłonnych zadań, jak przerysowywanie mapek, planów, ilustracji itp.

5. Kontrola i ocena wyników pracy uczniów

Kontrola wyników nauczania jest jednym z istotnych warunków trwałości zdobytej przez uczniów wiedzy oraz bodźcem sprzyjającym rozwijaniu ich samodzielności i aktywności myślowej.

Główną zaletą różnych sposobów kontroli ustnej jest bezpośredni kontakt nauczyciela z uczniem, co umożliwia zadawanie dodatkowych pytań dla

pogłębienia kontroli. Kontrola ustna zabiera jednak dużo czasu lekcyjnego i ogranicza możliwości jednoczesnego sprawdzenia stanu wiadomości i umiejętności wszystkich uczniów w klasie.

Pisemne prace kontrolne stanowią ważny sposób wyrównania braków kontroli ustnej. Umożliwiają one bowiem sprawdzenie wiadomości wszystkich uczniów w stosunkowo krótkim czasie. Ta forma kontroli może być jednak stosowana tylko sporadycznie. Warunkiem efektywności wszelkich form kontroli jest stała, systematyczna obserwacja pracy uczniów.

Z zagadnieniem kontroli pracy ucznia wiąże się ściśle sprawa oceny. Najogólniej rzecz biorąc, przy ustalaniu oceny pracy uczniów należy brać pod uwagę:

- stopień opanowania i zrozumienia materiału nauczania przewidzianego w programie;
- umiejętność poprawnego rozumowania, formułowania jasnych, logicznych wypowiedzi;
- systematyczność w pracy i aktywność w zajęciach szkolnych.

Ocena powinna być jawna i umotywowana.

6. Pomoce naukowe

Środki metodyczne, zwane często w codziennym języku szkolnym pomocami naukowymi, zabezpieczają poprawny przebieg procesu nauczania oraz pozytywne jego wyniki. W toku swej pracy dydaktycznej nauczyciel posługuje się nimi, wykorzystując je niekiedy pojedynczo, a przeważnie stosuje kilka z nich na jednej lekcji. Do najczęściej stosowanych środków metodycznych należą: podręcznik szkolny, mapa, tekst źródłowy, ilustracje umieszczone w podręczniku, obrazy, tablice, przeźrocza, filmy, audycje radiowe i telewizyjne. Nie należy jednak stosować równocześnie zbyt wielu środków metodycznych na jednej lekcji, gdyż rozprasza to uwagę młodzieży i efekty pracy ucznia są również niewielkie. Środki metodyczne można podzielić na:

- 1) słowno-tekstowe,
- 2) audiowizualne.

Środki te mogą być wykorzystane w dwojaki sposób. Możemy stosować je jako ilustrację opowiadania czy wykładu, mając np. na celu wywołanie żywszego zainteresowania, możemy je również wprowadzić jako podstawę samodzielnej pracy ucznia.

Główną pomocą naukową w nauczaniu historii jest podręcznik. Dużo uwagi należy poświęcić wdrażaniu uczniów do umiejętnego posługiwania się nim, do korzystania zarówno z tekstu, jak i z zawartych w nim ilustracji, mapek i zestawień chronologicznych itp. Podręcznik nie jest jednorodną pomocą naukową, lecz stanowi zespół kilku środków pomocniczych. Umiejętne korzystanie z podręcznika nie jest dla uczniów szkoły podstawowej łatwe i trzeba do tego wdrażać ich powoli i systematycznie. Należy stosować różne formy pracy z tekstem podręcznika. Głównym ich celem jest wdrażanie uczniów do czytania ze zrozumieniem i wyrabianie umiejętności odróżniania spraw ważnych od drugorzędnych.

7. Korelacja z innymi przedmiotami nauczania

Wiele istotnych związków ma historia z nauką języka polskiego. Historia ułatwia umiejscowienie w czasie i należyte zrozumienie utworów literackich oraz opisanych w nich wydarzeń z przeszłości, występujących w dziełach literackich. Lektura polonistyczna, zwłaszcza o tematyce związanej z walką narodowyzwolenczą, z okupacją hitlerowską i z budownictwem socjalizmu w naszym kraju, poszerza wiadomości historyczne i potęguje emocjonalny stosunek do omawianych zagadnień. Pamiętać jednak należy o specyfice poznawczej utworów literackich wyrażającej się m. in. w tzw. fikcji literackiej.

Poważną pomoc w nauczaniu historii stanowią wiadomości uczniów z zakresu geografii. Znajomość środowiska geograficznego pozwala lepiej zrozumieć przemiany społeczno-gospodarcze i polityczne w przeszłości. Nauka geografii pomaga też w umiejscowianiu wydarzeń historycznych.

Przy omawianiu zagadnień z zakresu kultury i sztuki może nauczyciel historii wykorzystywać wiadomości uczniów, uzyskane na lekcjach wychowania plastycznego i muzycznego.

Wiadomości zdobyte na lekcjach historii stanowią będą w klasie VIII cenną pomoc w realizacji programu wychowania obywatelskiego. Szczególnie przydatne będą wiadomości z historii najnowszej przy omawianiu na lekcjach wychowania obywatelskiego problematyki PRL i współczesnego świata.

Obowiązkiem nauczyciela historii jest zaznajomienie się z programami innych przedmiotów nauczania, a także utrzymywanie ścisłego kontaktu z nauczycielami tych przedmiotów dla wzajemnego informowania się i uzgadniania toku pracy dydaktyczno-wychowawczej. Pozwoli mu to zorientować się, jakie wiadomości rzeczowe oraz pojęcia zostały już ugruntowane na lekcjach innych przedmiotów, aby na lekcji historii móc się do nich odwołać lub tylko je uzupełnić i rozwinąć.

8. Organizacja pracy pozalekcyjnej uczniów

Treścią zajęć pozalekcyjnych mogą być problemy społeczne, gospodarcze, polityczne lub kulturalne, które zainteresowały uczniów, nie przekraczając ich możliwości poznawczych i mają swe uzasadnienie dydaktyczno-wychowawcze. W zajęciach tych konieczne jest pozostawienie uczniom możliwie dużej swobody i położenie nacisku na samodzielne prace wykonywane przez nich zespołowo. W pracy pozalekcyjnej mogą być organizowane zespoły dla wykonania tylko jednego zadania oraz zespoły trwałe, zorganizowane w kółka historyczne.

Moment zorganizowania kółka powinien być poprzedzony dostatecznie długim okresem przygotowawczym. Najbardziej istotnym czynnikiem w przygotowaniu odpowiednich warunków do zorganizowania kółka jest budzenie u młodzieży zainteresowań historycznych.

Wykorzystanie przez nauczyciela tylko doraźnej sytuacji i zorganizowanie kółka bez wystarczającej pracy przygotowawczej pociąga zwykle za sobą konieczność zbyt dużej pomocy i ingerencji ze strony nauczyciela, a tym samym znacznie ogranicza samodzielność uczniów, co czasem może doprowadzić do szybkiego rozpadu kółka.

Program i zakres pracy kółek historycznych w różnych szkołach, a nawet w tej samej szkole na różnych etapach rozwoju pracy pozalekcyjnej, może być bardzo różnorodny. Praca ta powinna zaspokajać i rozwijać indywidualne zainteresowania poszczególnych uczniów. Wyniki zależne są od prawidłowego kierowania pracą kółka przez nauczyciela jako jego opiekuna.

Kierowanie pracą kółka wymaga od nauczyciela możliwie gruntownego poznania danego środowiska społecznego i potrzeb uczniów. Stosunek między opiekunem a jego członkami powinien się tak ułożyć, aby uczniowie samorzutnie szukali pomocy u nauczyciela. Kierując pracą kółka trzeba stale dążyć do stwarzania sytuacji, które sprzyjają rozwojowi inicjatywy i samodzielności uczniów.

Kółko historyczne jest zwykle inicjatorem i organizatorem różnych, mniej lub więcej masowych, imprez na terenie szkoły. Do wartościowych form pracy masowej należy zaliczyć wieczornice historyczne.

Tematyka ich może być różnorodna. Mogą to być imprezy związane z rocznicami ważnych wydarzeń historycznych, z działalnością wybitnych postaci historycznych, z przeszłością danego regionu; wieczornice poświęcone pewnym problemom historycznym, jak np.: „Walka narodu polskiego z okupantem hitlerowskim”, „Życie na wsi polskiej dawniej i dziś”, „Walka wyzwolénca narodów kolonialnych”. Wieczornice historycznych nie można jednak organizować zbyt często, gdyż ich wartości poznawcze i wychowawcze uzależnione są od dobrego przygotowania i wykonania.

Inną formą pracy masowej, ułatwiającą wiązanie przeszłości ze współczesnością i rozszerzanie zainteresowań młodzieży różnymi problemami życia społecznego, są wystawy tematyczne oraz gazetki.

Zajęcia masowe w wielu przypadkach rodzą u uczniów potrzebę pogłębionej pracy nad określonymi problemami w niewielkich zespołach. Mogą to być różne formy pracy związane z lekturą historyczną, np. dyskusja na temat przeczytanej książki lub nad wybranym zagadnieniem, różnego rodzaju konkursy czytelnicze. Istotną sprawą jest tu stwarzanie sytuacji pobudzających młodzież do podejmowania różnych zadań praktycznych, których wykonanie wymaga posługiwania się lekturą historyczną. Dlatego w kształtowaniu zainteresowań czytelniczych młodzieży dużą rolę odgrywają wszystkie formy zajęć pozalekcyjnych.

W stopniowym wdrażaniu uczniów do samodzielnej pracy ważną rolę odgrywa zarówno gromadzenie materiału niezbędnego do wykonania podjętego zadania, jak też sposób opracowania tego materiału. Nie chodzi wcale o to, aby starszych uczniów szkoły podstawowej nastawiać na wyczerpujące zebranie materiału do poszczególnych zagadnień. Tym bardziej nie można wymagać zupełnie samodzielnego przeanalizowania całości zebranego materiału. Wyniki poszukiwań uczniowskich w zakresie danego zadania przedstawiane są najczęściej w formie gazetek, wystaw, albumów, wieczornic historycznych połączonych z krótkim referatem itp.

Ważną rolę odgrywają w zajęciach pozalekcyjnych różne rodzaje prac społecznie użytecznych. Prawie wszystkie poważniejsze prace społecznie

użyteczne należą do prac kompleksowych. Są jednak prace, w których główną rolę mogą odegrać uczniowie zainteresowani historią. Zainteresowani lekturą historyczną mogą na przykład prowadzić biblioteczki klasowe oraz sporządzać wykazy książek i artykułów związanych z poszczególnymi tematami omawianymi w klasie.

Jeszcze większe możliwości włączenia się do różnych prac społecznych mają uczniowie zainteresowani historią bliższego i dalszego otoczenia. Mogą np. pomagać w przygotowaniu wycieczek dla obejrzenia zabytków historycznych w danym regionie, mogą organizować wieczornice historyczne w miejscowym zakładzie pracy lub spółdzielni produkcyjnej. Mogą też opiekować się zabytkami przeszłości oraz pomagać ekspedycjom naukowym, przeprowadzającym badania archeologiczne w najbliższej okolicy.

Pożądane są też zespoły uczniowskie, które przygotowują pomoce do historii i opiekują się już istniejącymi.

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Wskazówki dotyczące realizacji materiału nauczania w poszczególnych klasach mają na celu ukierunkowanie pracy nauczyciela przez zwrócenie uwagi na istotne i ważne zagadnienia zawarte w tym materiale i sposób ich interpretowania. Wskazówki te podsuwają również metodyczne sposoby ujęcia niektórych trudniejszych zagadnień.

Zwraca się przy tym uwagę nauczyciela, że użyte w tych wskazówkach trudniejsze sformułowania i terminy naukowe nie są przeznaczone dla ucznia.

KLASA V

Materiał nauczania przewidziany programem klasy V obejmuje okres od początków dziejów ludzkości do końca panowania w Polsce dynastii Piastów* (1370). Dzieje Polski poprzedzone są cyklem obrazów, ukazujących w sposób przystępny na tym poziomie nauczania — rozwój kultury ludzkiej od jej początków, tj. od życia ludzi pierwotnych. Temat — „Państwa nad wielkimi rzekami” nie powinien być rozbudowywany. Przy pomocy mapy należy uczniom wyjaśnić znaczenie warunków naturalnych dla rozwoju kultury na tych terenach. Na przykładzie Egiptu poznają uczniowie bliżej sposoby uprawy roli oraz rozwój rzemiosła i handlu. Tu również wyjaśni się, na czym polegał podział społeczeństw i co to jest władza państwowa.

Obrazy z życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego starożytnej Grecji i Rzymu ukazują początki kultury europejskiej opartej w znacznej mierze na dorobku Starożytnego Wschodu. Materiał nauczania pozwala również na wydobycie momentów wychowawczych, np. przez podkreślenie bohaterstwa Greków w obronie niepodległości oraz roli doskonalenia fizycznego i moralnego zawodników olimpijskich. Program przewiduje wprowadzenie niektórych pojęć i terminów spotykanych często w literaturze i w życiu codziennym z zakresu mitologii greckiej, ustroju, kultury itp. Na przykładzie

historii Rzymu ukazany będzie pełniejszy obraz ustroju społecznego opartego na niewolnictwie oraz przejawy walki klasowej, toczącej się w łonie ustroju.

W wyniku opanowania materiału nauczania tego działu uczniowie powinni uświadomić sobie, co zawdzięczamy ludom Starożytnego Wschodu oraz Grekom i Rzymianom, co ludy te wniosły do kultury ogólnoludzkiej. Należy przy tym uczniom wyjaśnić, że wielkie osiągnięcia ludów starożytnych były w dużej mierze uwarunkowane pracą niewolników.

Obraz ziem polskich w starożytności poznają uczniowie na przykładzie warunków bytu ludności prasłowiańskiej. Wprowadzenie tego tematu ma na celu uświadomienie uczniom, że historia nasza nie zaczyna się od Mieszka I, że początki kultury materialnej na naszych ziemiach sięgają w bardzo odległą przeszłość.

Już omawianie spraw związanych z historią plemion słowiańskich powinno wyrobić w uczniach przekonanie, że należymy do grupy narodów, które stosunkowo wcześniej wypracowały własne formy życia politycznego i kulturalnego. Dlatego należy szczególną uwagę zwrócić na powstanie pierwszych państw słowiańskich i kulturę plemion słowiańskich.

Materiał zaznajamiający z epoką feudalną ukazuje jej cechy najwyraźniejsze, najłatwiej uchwytnie dla uczniów, tzn. pokazuje podstawę gospodarczą, rozwarstwienie społeczne i stosunki klasowe. Porównując położenie niewolników w Rzymie i sytuację chłopów poddanych w ustroju feudalnym, należy uświadomić uczniom, że nastąpił tu pewien postęp. Nawiązując do tych wniosków w klasach wyższych przy omawianiu rewolucji burżuazyjnej i socjalistycznej, ułatwi się uczniom zrozumienie tego, że każda nowa formacja ekonomiczno-społeczna stanowi postęp w rozwoju społeczeństwa.

Dzieje Polski średniowiecznej mają układ bardziej systematyczny. Obejmują okres wczesnofeudalny i rozkwit feudalizmu.

Uczniowie powinni zrozumieć, że powstanie państwa polskiego było rezultatem zjednoczenia plemion polskich, że umocnienie się państwowości polskiej postępowało w ostrych starciach z napierającymi feudałami niemieckimi.

Proces formowania się państwa polskiego powinien przekonać uczniów, że już w zaraniu swego bytu państwo polskie było państwem silnym. Na przykładzie stosunków polsko-niemieckich uczeń powinien zrozumieć, że naród polski stawiał skuteczny opór państwu wcześniej powstałym, a więc w tym momencie lepiej przygotowanym do walki. Szczególnie należy podkreślić fakt, że władcy polscy w tym okresie wykazują duże zdolności polityczne, np.: przyjęcie chrześcijaństwa przez Mieszka I wyraża Niemcom pretekst do najazdów na Polskę; panowanie Bolesława Chrobrego uniezależnia Polskę od Niemiec, podnosząc ją do rangi silnego państwa już w zaraniu istnienia powyższego.

Problem rozbicia dzielnicowego powinien być omówiony w ten sposób, żeby wyrobić w uczniu przekonanie o typowości i prawidłowości kolejnego etapu w rozwoju państwa polskiego i przeświadczenie, że inne państwa przeżywały identyczne sytuacje polityczne.

Należy podkreślić, że w dobie rozbicia dzielnicowego, mimo osłabienia

politycznego, życie gospodarcze rozwijało się dalej i stopniowo powstawały warunki sprzyjające jedności państwa. W walce o odbudowę jedności państwa w XIV wieku uczniowie powinni dostrzec dążenie do stworzenia wewnętrznie silnego, jednolitego państwa dla obrony przed naporem ze strony wrogów zewnętrznych (Krzyżacy, Tatarzy, Brandenburezcy, Luksemburgowie).

Materiał nauczania pozwala wyjaśnić uczniom, że na skutek doskonalenia się narzędzi i wzrostu wydajności pracy dokonał się postęp w rozwoju rolnictwa i doszło do oddzielenia się rzemiosła do rolnictwa. W wyniku tego powstały najpierw oddzielne osady handlowo-przemysłowe, później zaś miasta jako ośrodki rozwiniętego handlu i wytwórczości rzemieślniczo-przemysłowej. Tym głęboko sięgającym przemianom gospodarczym towarzyszyło podniesienie się poziomu życia, kultury materialnej i umysłowej.

Poznanie przemian gospodarczych powinno doprowadzić do zrozumienia przemian w życiu społecznym, np. wytwarzanie się stanów. Omawiając klasy i warstwy społeczne, nauczyciel powinien ukazać na konkretnych przykładach uprzywilejowane stanowisko możnowładców świeckich i duchownych.

Szeroko należy omówić rozwój kultury w Polsce od początków istnienia państwa, aż po panowanie Kazimierza Wielkiego, wskazując na jej związek z przemianami gospodarczymi i społecznymi, jakie dokonały się w życiu narodu.

Uczeń klasy V powinien wyrobić sobie przeświadczenie, że proces kształtowania się państwa polskiego jest dowodem prężności narodu i jego zdolności organizacyjnych.

W klasie V historia występuje po raz pierwszy jako osobny przedmiot nauczania. Nakłada to na nauczyciela obowiązek systematycznego instruowania uczniów, jak mają się uczyć tego przedmiotu, a w szczególności — jak korzystać z podręcznika i mapy, jak prowadzić zeszyt przedmiotowy.

Charakter materiału nauczania, dotyczący wydarzeń z bardzo odległych czasów oraz poziom umysłowy uczniów wymagają, aby praca nauczyciela miała na celu przede wszystkim wytworzenie w umysłach uczniów prawidłowych wyobrażeń historycznych i stopniowe budowanie na nich pojęć. W związku z tym w klasie V szczególnie ważną rolę odgrywa żywe i barwne opowiadanie nauczyciela przy maksymalnym wykorzystaniu środków poglądowych.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania

I. Życie ludzi pierwotnych	2 godz. lekc.
II. Starożytny Wschód	5 „ „
III. Starożytna Grecja	8 „ „
IV. Starożytny Rzym	9 „ „
V. Europa we wczesnym średniowieczu	4 „ „
VI. Początki i umocnienie państwa polskiego	11 „ „
VII. Polska w okresie rozdrobnienia dzielnicowego	8 „ „
VIII. Zjednoczenie i umocnienie państwa polskiego	6 „ „
Godziny na pogłębienie i utrwalenie materiału	11 „ „
	Razem 64 godz. lekc.

KLASA VI

Materiał nauczania w klasie VI obejmuje okres od 1370 r. do upadku państwa polskiego w 1795 roku i dotyczy w przeważającej mierze spraw polskich. Historia Polski ukazana jest na tle zmian zachodzących w feudalnym sposobie produkcji, prowadzącym do kształtowania się elementów wczesnego kapitalizmu na Zachodzie. W związku ze zmianami w sposobie produkcji powstają nowe klasy społeczne: najemni robotnicy i burżuazja.

Przy omawianiu kultury Odrodzenia należy podkreślić jej świecki charakter i postępową treść, przejawiającą się m.in. w zainteresowaniu się człowiekiem, częściowym zrzuconiu więzów krępujących postęp w nauce i w życiu, krytycznym stosunku do Kościoła, badaniu przyrody. Odrodzenie polskie powinno wystąpić jako część Odrodzenia europejskiego, należy jednak akcentować jego charakter narodowy. Polska w XVI w. dotrzymuje Europie kroku w rozwoju kultury i wnosi wiele wartości do nauki europejskiej (Kopernik, Modrzewski).

Mówiąc o odkryciach geograficznych należy — obok przyczyn i znaczenia tych odkryć dla Europy — ukazać również związki i wzajemne oddziaływanie stosunków gospodarczych w Europie zachodniej i w Polsce (wzrastający eksport zboża i surowców, nie ograniczony — zwłaszcza dla szlachty — import wyrobów przemysłowych ze szkoda dla rodzimego rzemiosła). Należy szczególnie podkreślić światopoglądowe konsekwencje odkryć.

Przemiany gospodarcze i społeczne, zachodzące w Europie zachodniej, manufaktura i jej rozwój, a w związku z tym początki nowych klas społecznych — burżuazji i wolnonajemnej siły roboczej, powinny być przedmiotem bacznej uwagi ze strony nauczyciela. Uczniowie powinni poznać charakterystyczne właściwości manufaktury (podział pracy, specjalizacja, wzrost wydajności pracy, wolnonajemna siła robocza) oraz jej wyższość nad rzemiosłem cechowym; pojąć, że podział pracy na proste procesy produkcyjne przyspiesza i ułatwia zastępowanie pracy ludzkiej pracą mechaniczną.

Reformację należy ująć jako ruch społeczny, występujący pod hasłem reformy Kościoła z programem przemian społecznych, a w Polsce jako ruch polityczny, podejmujący walkę z możnowładztwem i Kościołem o gruntowną reformę państwa. Należy położyć akcent na radykalizację reformacji (wojna chłopska w Niemczech) oraz ukazać postępowość ideologii braci polskich (arian), którzy śmiałoymi poglądami i działalnością wyprzedzali epokę i wywarli poważny wpływ na najbardziej postępowych myślicieli Zachodu. Należy również podkreślić, że Polska „złotego wieku” była krajem swobody i tolerancji wyznaniowej i w przeciwieństwie do wielu państw była „państwem bez stosów”. W załamaniu się reformacji w Europie i w Polsce należy widzieć zahamowanie rozwoju kulturalnego, wzrost sił reakcji i nietolerancji. Osobny temat w programie poświęcony jest sprawie walki o naukowy pogląd na świat. Zagadnienie to należy ukazać na tle konkretnej działalności i losów Kopernika, Galileusza, Giordana Bruno, podkreślając odwagę i wytrwałość uczonych w walce o prawdę naukową oraz metody, którymi Kościół usiłował zwalczyć myśl postępową.

Ukazując siłę polityczną Polski w XV i XVI w., której wyrazem było

złamanie potęgi krzyżackiej i odzyskanie Pomorza, należy wskazać na te elementy ustroju i polityki, które w przyszłości stały się przyczyną słabości państwa, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego (odwrót od polityki zachodniej, niedocenywanie sprawy bałtyckiej, wielonarodowościowy charakter Rzeczypospolitej po unii lubelskiej, wolna elekcja). Przy omawianiu wydarzeń politycznych w XVII w. szczególnie podkreślić trzeba zmniejszenie się udziału szlachty w rządach i umocnienie się gospodarcze i polityczne magnaterii („królewiczy”), jej politykę sprzeczną z interesami Rzeczypospolitej, wciągającą państwo w długotrwałe i niszczące kraj wojny, prywatę, a nawet przejawy zdrady narodowej ze strony tej warstwy. W sposób emocjonalny należy ukazać pozytywną rolę wybitnych jednostek w życiu państwowym i w obronie przed najazdami oraz wyjaśnić uczniom, które z wojen tego okresu miały charakter zaborczy, a które obronny. Silnie też podkreślić trzeba aktywną rolę mas ludowych w obronie ojczyzny.

Uczniowie powinni poznać i zrozumieć przyczyny zacofania gospodarczego Rzeczypospolitej w XVII w., a w szczególności ugruntowanie się gospodarki folwarcznej jako formy panującej na wsi, pogłębiającą się ruinę chłopstwa, zahamowanie rozwoju miast w wyniku antymieszczańskiej polityki szlachty oraz zniszczenia wojenne.

Na tle wydarzeń politycznych i zacofania gospodarczego w Polsce XVII w., uczniowie powinni zrozumieć cechy charakterystyczne kultury polskiej tego okresu. Należy zwrócić uwagę na kierunek nauczania w szkołach jezuickich oraz na przejawy nietolerancji religijnej, które były wynikiem tego wychowania, ale jednocześnie ukazać osiągnięcia kultury polskiego baroku i jego oddziaływanie na kraje sąsiednie.

Nawiązując do manufaktury wskaże się uczniom istotne cechy rewolucji przemysłowej w Anglii w XVIII w. W szczególności podkreśli się społeczne znaczenie wynalazków technicznych, zwłaszcza maszyny parowej, oraz olbrzymi skok od manufaktury do przemysłu maszynowego i jego konsekwencje, tzn. ukształtowanie się nowych klas: burżuazji i klasy robotniczej.

Te przemiany należy ukazywać przystępnie, można zrezygnować z terminu „kapitalizm”, posługując się pojęciami prostymi: fabryka, robotnicy najemni, właściciele fabryk.

W zestawieniu ze zmianami w Europie zachodniej szczególnie jaskrawo wystąpi rosnące zacofanie i stopniowy upadek gospodarczy Polski. Odbiciem kryzysu politycznego i gospodarczego w Polsce w pierwszej połowie XVIII w. był upadek kultury.

Na tym tle trzeba ukazać walkę o likwidację zacofania w kraju, podjętą przez postępowe elementy wśród szlachty, oraz niesprzyjającą sytuację zewnętrzną (zorganizowana akcja trzech przyszłych zaborców). Należy zaakcentować fakt, że pierwszy rozbiór zmobilizował postępowe siły w narodzie do walki o reformy, celem uratowania niepodległego bytu.

W temacie o powstaniu Stanów Zjednoczonych AP uczniowie po raz pierwszy zapoznają się z walką o wyzwolenie spod ucisku i wyzysku kolonialnego. Należy tu jednak wyraźnie zaznaczyć, że z wolności skorzystała tylko ludność biała, że w dalszym ciągu utrzymała się dyskryminacja ludności tubylczej

i niewola Murzynów. Podkreślić należy udział Polaków w walce o wolność innych narodów.

Dając obraz sił klasowych we Francji, uświadamia się uczniom sprzeczności między feudalami a tzw. „stanem trzecim” i wyjaśnia, że zarówno burżuazja francuska, jak i chłopci dążyli do obalenia feudalizmu.

Dając ocenę tej rewolucji, należy podkreślić, że chociaż nie zniosła ona wyzysku, gdyż na miejsce dawnych wyzyskiwaczy-feudalów przyszli nowi — burżuazja, to jednak obalenie feudalizmu stworzyło warunki do rozwoju nowej wyższej formacji, kapitalizmu, i że na tym polega postępowość rewolucji burżuazyjnej.

Trzeba ukazać wpływ i oddziaływanie rewolucji francuskiej na Polskę w okresie reform politycznych i gospodarczych, ale jednocześnie zaznaczyć, że wydarzenia w Polsce (Powstanie Kościuszkowskie) uniemożliwiły interwencję wojsk carskich przeciwko rewolucyjnej Francji, ratując ją od przegranej. Uświadamiając uczniom zacofanie kraju, trzeba wykazać, że odmienne warunki pociągały za sobą konieczność odmiennych rozwiązań, a więc że w Polsce np. dążenia do wzmocnienia władzy królewskiej i dziedziczości tronu były postępowe, dlatego przedstawiciele myśli postępowej dążyli do stworzenia silnej władzy. Lepiej wystąpi wówczas dorobek polskiej myśli politycznej (Staszic, Kołłątaj), odrodzenie kulturalne narodu, Komisja Edukacji Narodowej, początki reform Sejmu Czteroletniego i Konstytucja 3 Maja, Uniwersał połaniecki. Należy podkreślić wagę i pozytywne znaczenie tych reform.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania

I. Wzrost znaczenia Polski w Europie	7 godz.
II. Wielkie odkrycia geograficzne i podboje kolonialne	3 „
III. Odrodzenie we Włoszech	2 godz.
IV. Reformacja i kontrreformacja	2 „
V. Początki nowożytnej nauki	2 „
VI. „Złoty wiek” w Polsce	6 „
VII. Polska na szlakach wschodniej polityki	4 „
VIII. Szwecja i Polska w walce o panowanie nad Morzem Bałtyckim	2 „
IX. Rzeczpospolita w okresie utraty mocarstwowego znaczenia	4 „
X. Państwo Brandenbursko-pruskie	1 „
XI. Wzrost znaczenia Rosji za Piotra I	1 „
XII. I rozbiór Polski	2 „
XIII. Rewolucja przemysłowa w Anglii w XVIII wieku	2 „
XIV. Powstanie Stanów Zjednoczonych	1 „
XV. Wielka Rewolucja we Francji	3 „
XVI. Odrodzenie kulturalne i walka o reformy w czasach stanisławowskich	4 „
XVII. II rozbiór Polski	1 „
XVIII. Walka o zachowanie niepodległości	4 „
Godziny na pogłębienie i utrwalenie materiału	13 „
Razem	64 godz.

KLASA VII

W klasie VII występuje silniejsze powiązanie historii Polski z historią powszechną, stanowiącą konieczne tło dla zrozumienia przemian zachodzących na ziemiach polskich.

Materiał nauczania obejmuje okres od utworzenia na ziemi włoskiej Legionów Dąbrowskiego (1797) do wybuchu Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i zakończenia pierwszej wojny światowej. Jest to okres wielkich reform i przemian dokonujących się w Europie i na ziemiach polskich.

Przemiany te były realizowane w ostrej walce z reakcją wewnętrzną oraz z ingerencją państw zaborczych. Do walki o utrzymanie niepodległości, a potem o jej odbudowę włączają się coraz szersze warstwy — mieszczaństwo, chłop. Chociaż nastąpiła katastrofa rozbiorów, naród się nie załamał. Podjęto walkę o odbudowę państwowości w oparciu o rewolucyjne siły Europy. Coraz bardziej upowszechnia się przekonanie o potrzebie powiązania walki o wyzwolenie narodowe z walką o wyzwolenie społeczne chłopca polskiego (np. sprawa chłopska w Powstaniu Listopadowym, spisek P. Ściegiennego, powstanie w 1846 r. oraz dekret Rządu Narodowego w 1863 r.). Należy wskazać na heroizm zarówno akcji spiskowej, jak i walki powstańczej, różnorodność jej form, zmaganie się z siłami reakcyjnymi w kraju i z zaborcami, rolę patriotycznej szlachty, wspólną walkę rewolucjonistów polskich i rosyjskich oraz doprowadzić do zrozumienia, że carat był wspólnym wrogiem narodu polskiego i rosyjskiego.

Ukazując rozwój życia gospodarczego na ziemiach polskich pod zaborami, należy podkreślić odmienną kształtowanie się kapitalizmu w poszczególnych zaborach i nierównomierny jego rozwój. Zagadnienie uwłaszczenia w poszczególnych zaborach należy powiązać z rewolucyjną walką chłopca polskiego i z sytuacją w państwach zaborczych.

Omawiając rewolucję przemysłową w Europie należy wyjaśnić uczniom, że w niektórych okresach produkcja maszynowa powodowała pogorszenie sytuacji robotnika: masowe bezrobocie, nędzę, pracę kobiet i dzieci. Wielkie skupienie robotników w fabrykach i wzrost ich świadomości umożliwiły organizowanie się ich do walki z wyzyskiem. Na tym tle uczniowie łatwiej będą mogli zrozumieć rolę Marksa i Engelsa oraz Manifestu komunistycznego w procesie kierowania walką klasy robotniczej o wyzwolenie społeczne. Należy przy tym silnie podkreślić, że z powstaniem I Międzynarodówki wiązała się akcja w obronie ciemiężonego narodu polskiego.

Przy temacie „Wiosna Ludów w Europie i na ziemiach polskich” należy zwrócić uwagę na utrzymujące się zacofanie ziem polskich, gdzie kapitalistyczne stosunki rozwijały się w warunkach niezlikwidowanego feudalizmu, gdy w Europie zachodniej dojrzał już konflikt między burżuazją a proletariatem, narody zaś walczyły o demokratyczne przeobrażenia i zjednoczenie w ramach państwa narodowego.

Komunę Paryską uczniowie powinni zrozumieć jako początek nowego etapu historycznego, pierwszą próbę zdobycia władzy przez proletariat francuski, który wystąpił do walki z antynarodową polityką burżuazji. Należy w sposób emocjonalny podkreślić bohaterstwo komunardów oraz liczny udział Polaków.

Wiele uwagi należy poświęcić doniosłym zmianom zachodzącym w świecie w drugiej połowie XIX w., takim jak: rozwój nauk przyrodniczych i techniki, powstanie nowych gałęzi produkcji, pogłębianie się sprzeczności między mocarstwami, kolonializm, zacofanie krajów kolonialnych i zależnych, przebiegający nierównomiernie rozwój kapitalizmu.

W świetle omawianych zagadnień uczniowie powinni dostrzec i zrozumieć znaczenie wzrostu aktywności klasy robotniczej.

Na tle przemian w świecie ukazuje się dzieje narodu polskiego po r. 1864, w szczególności rozwój przemysłu i rolnictwa, wysiłki w celu przewyciężenia zacofania, uformowanie się burżuazji i proletariatu oraz początek i rozwój ruchu robotniczego i chłopskiego.

Walka o zachowanie narodowości w warunkach polityki germanizacyjnej i rusyfikacyjnej oraz ugodowość polskich klas posiadających, odrodzenie narodowe na Śląsku i Mazurach, zachowanie i pielęgnowanie jedności narodu mimo rozbicia na zabory trzeba omówić szczególnie wnikliwie. Należy uczniom uświadomić, że walka o wyzwolenie narodowe jest ściśle złączona z walką o wyzwolenie społeczne i że podjęła ją w odmiennych warunkach nowa klasa — proletariat, która dochodzi do własnego programu społecznego i politycznego. Uczniowie powinni zrozumieć, co łączyło poszczególne odłamy klasy robotniczej i co je dzieliło oraz jakie były następstwa rozbicia w polskim ruchu robotniczym.

Podkreślenia wymaga fakt, że przywódcy polskiego ruchu robotniczego brali udział w ruchu robotniczym państw zaborczych, że naród polski w walce z zaborcami miał sojuszników w klasie robotniczej tych państw, a szczególnie w rosyjskim ruchu robotniczym (bolszewicy) i ruchach narodów ciemnionych przez carat. Pełny akcent należy położyć na zasadę samookreślenia narodów, wprowadzoną przez Lenina do programu SDPRR.

Szerzej należy omówić rozwój kultury polskiej, walkę o kulturę i oświatę dla mas w języku narodowym — tajne nauczanie, wyjaśnić doniosłą rolę literatury i sztuki w życiu narodu pod zaborami.

Przy omawianiu rewolucji 1905 r. należy zaznaczyć decydującą rolę klasy robotniczej, liczny udział mas chłopskich i inteligencji, a w Królestwie Polskim — łączenie walki o wyzwolenie narodowe i społeczne. Rewolucję 1905 r. w Królestwie i Rosji należy omówić łącznie oraz podkreślić, że zwycięstwo rewolucji w Królestwie było niemożliwe bez zwycięstwa rewolucji w Rosji.

Przy omawianiu sprawy polskiej w czasie pierwszej wojny światowej należy wykazać, że tylko klęska wszystkich zaborców i zwycięstwo rewolucji mogły przynieść wyzwolenie narodu polski. Rewolucja Październikowa, anulując traktaty rozbiorowe, pierwsza stanęła na stanowisku prawa Polski do niepodległego bytu państwowego.

Omawiając Rewolucję Październikową należy uwydatnić rolę partii bolszewickiej i jej przywódcy, Lenina. W związku z tym należy wysunąć na plan pierwszy zdobycie władzy w państwie przez klasę robotniczą, kolejno zaś obronę państwa robotniczo-chłopskiego przed kontrewolucją i obcą interwencją. Pozwoli to na zrozumienie trudności, z jakimi Związek Radziecki musiał walczyć, zanim zostały stworzone warunki budowy socjalizmu.

Przy omawianiu zakończenia wojny i traktatu wersalskiego oraz sytuacji w świecie powojennym należy zwrócić uwagę na wzrost fali rewolucyjnej, a w jej konsekwencji na demokratyzację społeczeństwa i wzrost znaczenia partii komunistycznych z jednej strony, a z drugiej — na próby faszystyzacji Europy.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania

I. Europa w latach 1795—1815. Próby odzyskania niepodległości Polski	4 godz.
II. Czasy reakcji i walk narodowowyzwoleńczych Polaków w latach 1815—1846	11 „
III. Rozwój kapitalizmu. Początki ruchu robotniczego. Powstanie Styczniowe w Polsce	9 „
IV. Europa w II połowie XIX i na początku XX wieku. Rozwój ruchu robotniczego	7 „
V. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX wieku	9 „
VI. Rewolucja 1905—1907 r. w Rosji i Królestwie Polskim	2 „
VII. Pierwsza wojna światowa	2 godz.
VIII. Polacy i sprawa polska w czasie I wojny światowej	2 „
IX. Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa. Koniec pierwszej wojny światowej	4 „
Godziny na pogłębienie i utrwalenie materiału	14 „
Razem:	64 godz.

KLASA VIII

Materiał nauczania klasy VIII obejmuje dzieje najnowsze od odrodzenia się państwa polskiego w latach 1918—1921 do początku lat 60. obecnego stulecia.

Przy omawianiu procesu odbudowywania państwowości polskiej po pierwszej wojnie światowej należy zaakcentować występowanie rewolucyjnych i niepodległościowych nastrojów, rozbijanie i walkę z zaborcami (Powstanie Wielkopolskie) oraz walki klasowe towarzyszące tworzeniu lokalnych ośrodków aparatu państwowego.

Omawianie historii Polski okresu 20-lecia pozwoli na pokazanie szeregu trudnych problemów towarzyszących odbudowie państwa i scaleniu terytoriów pozaborskich. Należy ukazać, że walka o granice na zachodzie przebiegała w niesprzyjających dla Polski warunkach oraz podkreślić bohaterską i patriotyczną postawę Ślązaków i Wielkopolan. Jednocześnie uczniowie powinni zrozumieć, że tendencja do przesunięcia granicy daleko na wschód była niesłuszna, że włączenie ziem zamieszkałych w większości przez ludność niepolską stało się źródłem słabości państwa, zarówno w sytuacji wewnętrznej, jak i międzynarodowej. Należy pokazać również osiągnięcia narodu w okresie dwudziestolecia, np. w dziedzinie odbudowy gospodarczej, szkolnictwa, a szczególnie mocno

zaakcentować rangę nauki polskiej, która w zakresie matematyki, fizyki, socjologii i filozofii należała do czołówki światowej.

Nie mogło to jednak zmienić zasadniczo położenia klasy robotniczej. W dalszym ciągu występowało zaostrzenie walki klasowej, wynikające m.in. z zależności naszego przemysłu od obcego kapitału i z nierozwiązania sprawy agrarnej. W walce o postępowe postulaty przewodziła KPP i PPS-Lewica, przy wydatnym udziale w życiu politycznym radykalnych elementów chłopskich oraz postępowej inteligencji.

W dziejach II Rzeczypospolitej wyodrębnić należy dwa okresy: pierwszy — burżuazyjno-demokratyczny do przewrotu w 1926 r., drugi — rządów sanacji. W toku omawiania tych okresów należy uwydatnić, że pomiędzy polityczną i ekonomiczną sytuacją międzynarodową a sytuacją Polski zachodzi ścisły związek. Na tym tle uczeń powinien zrozumieć skutki ówczesnej polityki zagranicznej i wewnętrznej oraz ocenić rolę postępowej części społeczeństwa, będącej w opozycji i walce z sanacyjnym rządem przeciw dyktaturze, a także potrzebę solidarności ze Związkiem Radzieckim. Wystąpi wówczas jasno, że klęska wrześniowa była wynikiem szeregu czynników (potęgę militarnej Niemiec, słabości gospodarczej Polski, błędnej polityki obozu sanacyjnego), a w związku z tym izolacji Polski w obliczu najazdu hitlerowskiego, jak również braku pomocy ze strony Francji i Anglii wbrew umowom zawartym z Polską. Wystąpi beznadziejność sytuacji Polski już w chwili wybuchu wojny. Równocześnie jednak należy podkreślić wolę walki narodu, która znalazła swój wyraz zarówno w czasie kampanii wrześniowej (zwłaszcza w bohaterstwie żołnierza i postawie ludności) jak i w latach okupacji.

Szczególnie mocno należy podkreślić udział Polaków w największych bitwach z faszyzmem, nasz wkład w zwycięstwo i cenę, jaką musieliśmy zapłacić za wolność i niepodległość Ojczyzny. Należy przygotować uczniów do zrozumienia potrzeby kultywowania w narodowej pamięci najbardziej chlubnych i postępowych, bohaterskich i ofiarnych momentów walki wyzwoleniczej narodu oraz przekazać uczniowi rzetelną wiedzę o wydarzeniach, które składają się na wojenną historię Polski.

Polska, jako pierwsze w Europie państwo, stawiała czoło zaborczości niemieckiej. Przez cały okres II wojny światowej naród nasz prowadził nieubłaganą walkę z okupantem. Napadnięta przez hitlerowskie Niemcy Polska stawiała opór agresji dłużej niż jakiegokolwiek później państwo Europy Zachodniej, choć przewaga wroga była olbrzymia zarówno w liczebności wojsk, jak i w wyposażeniu w sprzęt bojowy i techniczny.

Mimo przegranej kampanii naród nasz nie skapitulował i kontynuował walkę wszędzie tam, gdzie to było możliwe. Żołnierz polski bił się na wszystkich frontach II wojny światowej. Należy więc ukazać jego udział w walkach na Zachodzie, a szczególnie mocno zaakcentować polsko-radzieckie braterstwo broni i dzieje I Armii WP, zakończone zdobyciem Berlina.

Głęboki patriotyzm i wola walki sprawiły, że ruch oporu w Polsce — jak w żadnym innym kraju Europy — był zjawiskiem powszechnym. Brały w nim udział wszystkie warstwy społeczne.

O rozmiarach naszej wojny partyzanckiej może świadczyć fakt, że latem

1944 roku na ziemiach polskich walczyło łącznie około 150 tysięcy uzbrojonych partyzantów AL, AK i BCh.

Byliśmy narodem, który zdołał odrodzić w toku wojny swą siłę zbrojną i mimo przegranej wrześnieowej bitwy i straszliwej ludobójczej okupacji wniósł do decydującej rozprawy z faszyzmem poważny wkład.

O tych wszystkich faktach trzeba mówić uczniom, aby ukazać im wielkość naszego czynu zbrojnego, bohaterstwo, ofiarność i poświęcenie Polaków walczących o najwyższe wartości, jakimi są wolność i niepodległość Ojczyzny. Należy również podkreślić decydującą rolę ZSRR w wyzwoleniu Polski i jego wkład w rozgromienie faszyzmu.

Duże znaczenie poznawcze i wychowawcze ma ostatni dział materiału nauczania w tej klasie, dotyczący najnowszych wydarzeń dziejowych od zakończenia drugiej wojny światowej do chwili obecnej. Jest rzeczą ważną, aby uczeń kończący szkołę podstawową był zorientowany w aktualnej sytuacji w kraju i w świecie, by należycie rozumiał współczesną problematykę polityczną i potrafił zająć właściwą postawę w konkretnych sytuacjach.

Na wstępie należy wyjaśnić uczniom, że socjalizm, który do czasów drugiej wojny światowej budowano w jednym tylko kraju — Związku Radzieckim, przekształca się obecnie w system światowy. Powstał potężny obóz państw socjalistycznych, którego siła polega na ścisłej więzi ekonomicznej i politycznej, na internacjonalnej solidarności i na jedności celów. W obozie tym przodującą rolę odgrywa Związek Radziecki, zarówno dzięki swemu doświadczeniu, jakie zdobył w praktyce rewolucyjnej i w budownictwie socjalistycznym, jak i dzięki potędze gospodarczej i militarnej.

Na tle rosnących w świecie sił postępu należy ukazać uczniom kurczenie się wpływów świata kapitalistycznego oraz występujące w jego obozie sprzeczności i konflikty. Kryzys kapitalizmu zaznacza się w rozpadzie systemu kolonialnego pod naporem dążeń narodowyzwoleńczych ludów kolonialnych i zależnych. Tu należy podkreślić istotną rolę, jaką odgrywa dla tych krajów pomoc udzielona przez ZSRR, Polskę i inne kraje obozu socjalistycznego. Trzeba ponadto wyjaśnić genezę konfliktów na Dalekim i Bliskim Wschodzie, przede wszystkim zaś sytuację w Niemczech po II wojnie światowej.

Ukazując rozwój współczesnej nauki i techniki wyjaśnia się uczniom genezę rewolucji naukowo-technicznej i jej znaczenie dla dalszych losów ludzkości. Tu należy podkreślić, że zdobycze te w krajach socjalistycznych zużytkowane są dla dobra ludzi i dla postępu, że w tych krajach nauka i technika mają nieograniczone, choć nie w pełni jeszcze wykorzystane możliwości rozwoju.

W walce o pokój i bezpieczeństwo narodów państwa socjalistyczne przeciwstawiają się agresywnym planom imperializmu, a w szczególności Stanów Zjednoczonych AP. Trzeba tu uczniom wyjaśnić, na czym polega zasada pokojowego współistnienia państw o różnych ustrojach społeczno-ekonomicznych.

Na tle sytuacji międzynarodowej wyraźniej wystąpi obraz Polski po drugiej wojnie światowej. Uczniowie powinni zdobyć głębokie przekonanie, że droga do socjalizmu, którą wybrał naród polski, jest jedyną drogą, która doprowadziła do zlikwidowania wyzysku i niesprawiedliwości społecznej, stworzyła warunki

szybkiego wydzwignięcia się z gospodarczego zacofania oraz pozwala nam żyć bezpiecznie w nowych granicach.

Orientacyjny przydział godzin na realizację poszczególnych działów materiału nauczania

I. Odradzanie się państwa polskiego 1918—1921 r.	5 godz.
II. Pierwsze lata niepodległego bytu 1921—1926 r.	3 „
III. Budowa socjalizmu w ZSRR. Sytuacja międzynarodowa w Europie po I wojnie światowej	3 „
IV. Polska pod rządami sanacji 1926—1939	4 „
V. Europa przed wybuchem II wojny światowej	5 „
VI. Druga wojna światowa 1939—1945	18 „
VII. Polska i świat po II wojnie światowej	9 „
Godziny na pogłębienie i utrwalenie materiału	15 „
Razem:	62 godz.

III. ORGANIZACJA PRACY NAUCZYCIELA

1. Analiza programu nauczania

Dla właściwej realizacji programu, wszechstronnego wykorzystania materiału oraz prawidłowego planowania pracy niezbędne jest dokonanie przez nauczyciela:

- analizy całego materiału nauczania określonego przez program,
- analizy materiału każdej klasy,
- analizy materiału każdej lekcji.

Celem analizy całościowej jest zdanie sobie sprawy z poznawczych, kształcących i wychowawczych walorów, które należy w toku nauczania wydobyć i opracować metodycznie. Nauczyciel powinien ustalić, jakie partie materiału, jakie tematy i problemy będzie eksponować i pogłębiać, jakie tematy i dane faktograficzne należy starannie utrzymywać, powtarzać w różnych związkach, w różnym układzie. Wyodrębnienie wątków rozwojowych z różnych dziedzin życia pomocne jest nie tylko dla zorganizowania pracy własnej nauczyciela, ale także i ucznia. Pozwala to również nie tracić z oczu ogólnych założeń metodologicznych i ideologicznych programu oraz celów, które się stawia nauczaniu historii.

Analiza programu danej klasy pozwoli równomiernie rozłożyć materiał nauczania na cały rok szkolny.

Analiza materiału wyznaczonego na daną lekcję niezbędna jest do zaplanowania pracy (konspekt) i do zorganizowania zajęć w ramach lekcji.

2. Planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej

Planowanie pracy dydaktyczno-wychowawczej jest jednym z ważnych czynników umożliwiających osiągnięcie lepszych wyników nauczania.

W planowaniu pracy dydaktyczno-wychowawczej ważną rolę odgrywają dwie zasady:

- zgodność planu pracy nauczyciela z ogólnymi założeniami dydaktyczno-wychowawczymi szkoły oraz z celami nauczania historii,

— przystosowywanie treści i układu materiału oraz form i metod pracy do możliwości poznawczych uczniów danej klasy.

Formy i metody realizacji programu nauczania mogą być różne, zależnie od tematu, charakteru regionu, wyposażenia szkoły w pomoce naukowe itp. Dlatego też przy planowaniu pracy konieczne jest nie tylko przeprowadzenie starannej analizy materiału i form pracy z punktu widzenia celów nauczania historii, lecz również możliwie dokładne poznanie faktycznego stanu wiadomości i umiejętności uczniów danej klasy.

W planowaniu pracy można wyodrębnić dwa główne etapy: opracowanie rocznego planu pracy oraz opracowywanie w ciągu roku szkolnego planów szczegółowych dotyczących realizacji konkretnych tematów programu, łącznie z przygotowaniem się do lekcji.

Roczny plan pracy w każdej klasie może być tylko planem ramowym. Główną rolę odgrywa tu analiza materiału programowego i analiza treści podręcznika. Wynikiem tej analizy powinno być określenie głównych problemów poszczególnych rozdziałów i tematów programu oraz celów dydaktyczno-wychowawczych, które można na danym materiale realizować. Zorientuje to nauczyciela we wzajemnych związkach poszczególnych tematów i ułatwi mu wydzielenie zagadnień zasadniczych.

3. Samokształcenie nauczyciela historii

Rola nauczyciela historii w szkole jest szczególnie ważna i odpowiedzialna. Ze względu na duże znaczenie wychowawcze przedmiotu — zwłaszcza w zakresie kształtowania ideowo-politycznej postawy uczniów — od nauczyciela historii wymaga się nie tylko rzetelnej wiedzy, umiejętności dydaktycznych, ale również właściwej postawy ideowej, głębokiego przekonania o słuszności głoszonych poglądów. Jest to konieczny warunek skutecznego oddziaływania na uczniów, wytworzenia w klasie atmosfery szczerości i zaufania.

Aby w pełni podołać tym zadaniom, nauczyciel powinien stale i systematycznie pogłębiać i aktualizować swą wiedzę zdobytą na studiach, w sposób twórczy poszukiwać nowych, doskonalszych form i metod pracy dydaktycznej, poszerzać i ugruntowywać swoją wiedzę o współczesnym świecie.

Samokształcenie może być oparte na samodzielnej pracy, może mieć również charakter samokształcenia zespołowego w ośrodkach metodycznych i w zespołach szkolnych. Najlepsze wyniki można osiągnąć przez odpowiednie powiązanie pracy indywidualnej z pracą w zespole samokształceniowym. Dobrze zorganizowana praca zespołowa potęguje samokształcenie indywidualne.

Warunkiem efektywności pracy nauczyciela jest należyte zorganizowanie własnego warsztatu pracy. W tym celu nauczyciel powinien stale i systematycznie gromadzić podręczniki szkolne, podstawowe dzieła naukowe i popularnonaukowe, komplety tekstów źródłowych, encyklopedie i słowniki historyczne, mapy i atlasy, literaturę pedagogiczną, a zwłaszcza prace z zakresu metodyki nauczania historii, czasopisma, jak „Wiadomości Historyczne”, „Mówią Wieki” i inne. Bardzo przydatne jest również zbieranie materiałów z praktyki szkolnej, konspektów lekcji, uwag i spostrzeżeń na temat prób i eksperymentów dydaktycznych, programów i podręczników.

Cena zł 10.—

